బ్రాహ్మ వివాహము

రచయిత:

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు

ఆఱవ కూర్పు.

ప్రకాశకులు:
హితకారిణీ సమాజము
రాజమహేంద్రవరము.
1950

ఈనాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

ధనాలకామయ్య—పెండ్లికొమార్తెయొక్క తండ్రి.
పుల్లయ్య, పిచ్చయ్య—పెండ్లికొమార్తెయొక్క బంధువులు
పేరిశాస్త్రిలు, వట్టిసోమయాజులు—పెండ్లిబేరమునకుఁ బంపఁబడిన వైదికస్వాములు.
పెద్దయ్య—పెండ్లికొమారుఁడు.
పరమేశ్వరావధానులు, నీలకంఠసోమయాజులు — పెండ్లికొమారుని యొక్క బంధువులు.
బాజయ్య—సిద్ధాంతి.
రామయ్య—పెద్దయ్యగారి పరిచారకుఁడు.
భోగరాజు, సుబ్బారావు, భీమరాజు, సోమరాజు, రామస్వామి, వెంకప్ప, చెవిటిచయనులు, గుడ్డి గున్నయ్యగార్లు — తాంబూలమునకు వచ్చిన పెద్దమనుష్యులు.
భాగవతుల పాపయ్య, సోమయాజులు, సాగి సర్వావధానులు, వేదుల వెంకయ్య, ముడంబి నరసింహాచార్యులు, సుబ్బావధానులు, లక్ష్మణావధానులు, సూరావధానులు—సదస్యులు.
వెంకటరెడ్డి—మాన్యముసాగుబడిచేయు కాపు.
నీళ్ళ కావళ్ళ కొండయ్య, పీనుగుల పేరయ్య—వడ్డనబ్రాహ్మణులు.
రాజన్నగారు, పాపయ్యపంతులుగా &c — పెండ్లివిందుకువచ్చినారు.
పైడిపాటి పాపావధానులు, బంధకవి భానుమూర్తి—పూటకూటింటికి భోజనములకువచ్చినారు.

స్త్రీలు.

అజ్ఞానమ్మ—పెండ్లికొమార్తెయొక్క తల్లి,
చిన్నమ్మ—పెండ్లికూతురు.
కన్నమ్మ—కామయ్యగారిపనికత్తె,
బట్టతల అలివేణి, సొట్టకాలి హంసయాన, చిలికికన్నుల చకోరాక్షి, నత్తినోటి మంజువాణి—వేశ్యలు.
బ్రాహ్మనమ్మ—ముత్తైదువ,

మొదటికూర్పులోని పీఠిక

మన దేశములో నిప్పుడు జరుగుచుండెడు దురాచారములలో వివాహవిషయమున నడచెడియక్రమములు మిక్కిలి హేయములుగా గనఁబడుచున్నవి. సంబంధము లేశముగాని లేని యొకపురుషునకును కన్యకును బ్రతికియున్నంతకాలము నన్యోన్య సుఖదుఃఖములయందు వీడని సంబంధమును దెచ్చిపెట్టెడి వివాహమను మహాకార్యమును ఒక యల్పకార్యముగా నెంచి మనవారు పెక్కండ్రు దానిని బొమ్మల పెండ్లితో సమానమైనదానిఁగా జూచుచున్నారు. అందుచేతఁ బెక్కుచోట్ల వివాహములు కన్యకల సౌఖ్యముకొఱకు చేయఁబడక, తల్లిదండ్రుల వేడుకకొఱకును లాభముకొఱకునుమాత్రము చేయఁబడుచున్నవి. కొన్నిస్థలములయందు వృద్ధులయిన దంపతులు తాము బ్రతికియుండఁగానే బిడ్డలయొక్క పెండ్లివేడుకను జూడవలెనని, తరువాత వారిగతి యేమగునోయనుచింత యావగింజంతయైనా హృదయమునఁ బెట్టుకొనక అయిదాఱుసంవత్సరముల వయస్సుగల పుత్రునకుగాని మూడునాలుగేండ్ల ప్రాయముగల పుత్రికకుఁగాని వివాహమనఁగా నేమోయెఱుఁగని దశయందే వివాహోత్సవములను జరిపించుచున్నారు. సొమ్ముపుచ్చుకొని తమకన్యలను వృద్ధులకును అంగహీనులకును దరిద్రులకును విక్రయించి లాభము పొందెడివారిని నిందార్హులనుగాను పాపకర్ములనుగాను గణించి యగౌరవముతో జూడక వారినిగూడ నందఱితో సమానులనుగానే చూచుచుండుటవలనఁ బెరుగుచున్న యనర్థమింత యంతయని చెప్పనలవి కాకయున్నది. మన శాస్త్రములు కన్యాశుల్కము దూష్యమైనదనియు దానిని గ్రహించువారు పంక్తిభోజనమునకుఁగూడ నర్హులు కారనియు వేవిధముల ఘోషించి చెప్పుచున్నను, ఏమికాలకర్మ దోషముననో కాని. మన వారు శాస్త్రములయందుఁ బ్రమాణబుద్ధిని విడిచి యాస్మృతివచన

నములను పాటికిఁ దేకన్నారు. ఈ బ్రాహ్మవివాహము శుల్కమును గైకొని కన్యను విక్రయించుటను గూర్చియే వ్రాయబడి, అట్టివివాహము వలనఁ గలుగు నష్టములను కడపట నట్టికన్యలకు సంభవించు గతిని సూచనగాఁ జెప్పుచున్నది. కాని నడుమనడుమ సంబంధమునుబట్టి మన వివాహములలో సాధారణముగా జరగెడి శాస్త్రసంబంధములేని దురాచారములును జ్యోతిష్కులు మొదలగువారు చేయు మోసములును మఱికొన్ని యితర విషయములనుగూడ తెలుపఁబడియున్నవి. ఇందు వ్రాయబడిన ప్రతివాక్యమును నేదోయొక దురాచారమును వెల్లడిచేయుకొఱకే యుద్దేశింపఁబడి యున్నదిగాన దీనిం జదువువారు వట్టి వేడుకకొఱకుమాత్రమే చదువక దాని యుద్దేశమునుగూడ శ్రద్ధతో విచారింపఁ గోరఁబడుచున్నారు. ఈ పుస్తకము యొక్క ప్రథమాంకమున సాధారణముగాఁ గొందఱు దంపతులకు గల యైకమత్యభావమును చిన్నతనములో వివాహము చేయుటకును పెద్దవారికిచ్చుటకును చెప్పు కుత్సితహేతువులును పెండ్లిబేరమును కుదుర్చెడువారు చేయు కుతంత్రములును శాస్త్రమిషమున తమచే కల్పితములయిన శ్లోకములను చదివి చేసెడి మోసమును గొంత సంగ్రహముగాఁ జెప్పఁబడినవి; ద్వితీయాంకమున ముసలివాండ్రు తాము చిన్నపిల్లలను వివాహమగుటకుఁ జెప్పెడు కారణాభాసములును వివాహకార్యములలో జ్యోతిష్కులు చేయు మాయలును రాయబారులుగా నుండువారు ధనార్జనమునకయి చేయు కపటకృత్యములును కొంతవఱకు వివరింపఁబడి యున్నవి; తృతీయాంకమున నిశాలగ్నము పెట్టుటవలన సంభవించెడి యిబ్బందులును పాతివ్రత్యము నేర్పఁదగిన యూకాలములో లంజెల చేత సొమ్ము వ్యయపెట్టి బూతుపాటలుపాడించు దురాచారమును ఆపదుపుక/న్నెల నుంచుకొన్నవారు పిలువనిదే వచ్చి దంభమునకయి ఘనుపుకొసంగుటయు తదితరులుకూడ నొసఁగులిచ్చుటచేతఁ గలిగెడి

నష్టములును తెలుపఁబడినవి; చతుర్థాంకమున సభాతాంబూలములు సభాపతులని పిలువఁబడెడి నిరక్షరకుక్షులయిన బ్రాహ్మణనామధారకులకు ముట్టుటయు అపాత్రసంభావనక్రింద విశేషధనము వ్యర్థపఱచియు తిట్లుతిని యుప్పలపాలయి పాడగుటయు వర్ణింపబడినవి; పంచమాంకమున భోజనములకు వచ్చువారు వ్యర్థదంభమునకయి లాంతరులు మొదలగువానికొఱకు ప్రయాసపడుటయు వేళకురాక పలుమాఱు పిలుపించుకొనుటయు ఎంతసేపునకును రానితప్పిదమును తమయొద్దనుంచుకొని మిడిమిక్కిలి తొందరపనియున్నవారు భోజనమునకుఁగూరుచున్నచో కోపపడి లేచిపోవుటయుఁ బేర్కొనబడినవి: షష్ఠాంకమున రాత్రికాలమున నూరేగుటవలన పెండ్లి వారికిని పరులకునుగూడ నిద్రాభంగము మొదలైనవి సంభవించి కలిగెడి చెడుగులును వసంతోత్సవసమయమునఁ బెండ్లివారిలోనే కాక ఇతరులలోఁగూడ జరిగెడి యనాగరికములైన మోటుపనులును మానవప్రకృతికసహ్యములైన పరియాచకములును సంతోషసమయమైన అప్పగింతలవేళ నేడుపుమొదలుపెట్టు బుద్ధిహీనతయు ముత్తయిదువలనువారిస్థితియు వ్రాయఁబడినవి; సప్తమాంకమున ముసలివాండ్రకు పిల్లలనిచ్చెడివారికిపుట్టు తలంపులునువారిచేష్టలును ముసలివాండ్రను జేసుకొన్నవారికిఁ గడపటలభించు గతియును జీవితకాలములో వారి చర్యలును తేటపఱుపఁబడినవి. దేశాభిమానులైనవారు ఇందలిభాగములను కొందఱికి నేర్పించిన కాని పుస్తకమునుజూచియైనఁ జదివించి కాని జనసమూహము ముందఱ నాడించినచో, ఇందులో వివరించిన రీతిగల యక్రమములకు లోనగువారు కొంతవఱకు సిగ్గుపడి ముందు తమప్రవర్తనమును జక్కచేసికొందురనుటకు సంశయముండదు.

బ్రాహ్మవివాహము

—:o:—

ప్రథమాంకము.

ప్రదేశము—పెండ్లికూఁతు గృహములోనిచావడి.

[పెండ్లికొమార్తెయొక్క తల్లిదండ్రులును, ఇద్దరుబంధువులును, ప్రవేశించుచున్నారు.]

కామయ్య—(పెండ్లామువంకఁజూచి) వోసీ! వోసీ! మనంరహస్యం మాట్లాడుకుంటూవుంటే యెవరైనాతటాలునలోపలికి వచ్చిపోచారు; వచ్చేదానవు వీధితలుపు వేశైనావచ్చావా?

అజ్ఞానమ్మ—యీచెప్పేది యింతకుముందైనా చెప్పరాకపోయిందా? తీరావచ్చి కూర్చున్నతరువాత పెళ్ళాం వూరికేవుండిపోచుందని యేదోవక లేనిపోనిపని కల్పిస్తారు. మీరువెళ్ళి వేసిరారాదా? నాకు తలుపువేస్తూవుండడమూ తీస్తూవుండడమూతప్ప వేరే యేం పనివున్నది? తిరగలేకచచ్చిపోచూవున్నాను. యెలాగయినానాఖర్మమే కాలిపోచుంది; తప్పుచుందా యేమిషి? వెళ్ళి వేస్తానులెండి. (అని తలుపువేసి వచ్చుచున్నది.)

కామ—(బంధువులవంకఁజూచి) పుల్లయ్యగారూ! రండి. పిచ్చయ్యగారూ! కూర్చుండండి (అందఱును గూర్చుండియుండఁగా) పుల్లయ్యగారూ! భూమిమీద మన తనువులు శాశ్వతాలు కావుగదా! అయ్యగారి బుచ్చయ్య కూతురికి పెళ్ళి చేస్తానంటూనే మొన్నయిట్టే చచ్చిపోయినాడు. నాకళ్ళముందర మొన్న మొన్నటిదాకా బట్టవిప్పి వేసుకుని ఆడుకుంచూవుండే అన్నప్పగారి కన్నమ్మకు, కొడుకువివాహం కళ్ళారా చూచుకోవడానికి రుణంలేకపోయింది. మనంమాత్రం యెల్ల

కాలం యీ లోకంలో పుట్టికట్టుకుని వూగులాడబోచామా? మా భాగ్యానికల్లా లేకలేక పుట్టిన వక్కకూతురుగదా వున్నది! చేతులారావక్క కన్యాప్రదానం చేసుకుంటే యెంతో పుణ్యంపస్తుందని తమవంటి పెద్దలు చెపుచూవుండగా విని వున్నాను. నాకున్నూఅరవయ్యోపడి వచ్చింది; మాయింటిదానికిన్నీ యాభై యేళ్ళువిండవచ్చినవి. ఇఖబ్రతికినన్నాళ్ళుబ్రతకబోముమాయిద్దరిప్రాణాలూబాగావుండగా నేపెందలకాడే వకసమ్మంధంవిచారించి ముడిపెట్టివేస్తే, పెళ్ళి చెయ్యక పోయినామని అవతల మాజీవాలకుపడి యేడవకుండా మొగుడూ పెళ్ళామూ తమపొట్ట తాముపోసుకుంచూ సుఖంగావుంచారు.

పుల్లయ్య—ముఃక్కు పచ్చలారనిపసిబిడ్డ; యిప్పుడు పిల్ల దాని వివాహానికేమితొందర వచ్చింది? వడసారమూ మొన్నటి శ్రావణ శుద్ధ నవమికిగదా దానికి రెండేళ్ళు వెళ్ళినవి? బ్రతికి బట్టకడితే ముందు పెళ్ళి చేసుకోరాదా?

కామ—అంతావిని మళ్ళీ మీరీలాగు సెలవియ్యడంచూస్తే చాలా వాశ్చర్యగావున్నది. ఇందులో తమకు విశదంకానిది యేమి వున్నది? కాలంసంగతి చూడబోతేవట్టిపాపిష్ఠిదినాలువచ్చినవి. మేమో మూడుకాళ్ళముసలివాళ్ళము; తెల్లవారిలేచి మీనలుగురిమొఖాలూ చూచేదాకా యేరోజుకారోజు రేపుమళ్ళీ మిమ్మల్ని చూస్తామో లేదోఅని భయంవేస్తూవుంచుంది, మారెండుప్రాణాలూ బొందెలో వుండగానే పిల్లదాన్ని యేఅయ్యవాళ్ళనోపెట్టిమాఅవశిష్టంలేకుండా తీర్చుకుంటే, అవతలవుభయుల అదృష్టమూ యెల్లావుంటేఅల్లాజరుగుతుంది. మనం చేతనైనపని పెట్టగలం పొయ్యగలంగాని—

అజ్ఞా—(గొంతెత్తి)పుల్లయ్యతండ్రీ!నువ్వేయిలాసెలవిస్తే యిఖ నేను యేగంగలోదిగుచాను? నాముద్దులూ ముచ్చటలూయెల్లా తీరు చవి? నేనూ,పెద్దదాన్నయినాను:యిఖనుయెన్నాళ్ళోబ్రదకను; యేమిపో

వెనుకటి అలవాటును బట్టి తిరుగుచూ వున్నానుగాని దేహంలో మునుపటి సత్తువ లేదు; వంట్లో రక్తమాంసాదులు హరించిపోయినవి; లేస్తే కూర్చో లేను. కూర్చుంటే లేవలేను. మీదటికి బ్రతుకుతానో లేదో, మీరేమీ అడ్డం చెప్పక నా దేహంలో ప్రాణం వుండగానే యీ యేడేయీ కాస్త కార్యమూ కానియ్యండి నాయనా! (అని పెద్దపెట్టున యేడ్చుచున్నది.)

పుల్ల—వూరుకో. పెద్ద ముత్తయిదవు, శుభకార్యం ముందు పెట్టుకుని యేమీ తెలియని దానికిమల్లే యిలా కంటతడి పెట్టుకోరాదు. కన్నీళ్లు తుడుచుకో. నీకేమి యిప్పుడు తొంభయి యేళ్ళు వచ్చినవా? నూరేళ్ళు వచ్చినవా? మొన్న మొన్నటిదానవు. నీకంటె పెద్దవాళ్ళందరూ బ్రతుకుచూ వుండలేదా? నీకిప్పుడు మరేమీ భయంలేదు. నీ కూతురు పదిమంది బిడ్డలను గన్నదాకా నీవు బ్రతుకుతావు.

అజ్జా—(చేతులతో కన్నులు నలుపుకొనుచు డగ్గుత్తికతో) నాయనా! నీనోటివాక్యాన్ని అలా బ్రతుకవలెనుగాదా?

పిచ్చయ్య—నీజాతకంలో యెనభైయేళ్ళు జీవిస్తావని వ్రాసి వున్నది. అధైర్యపడకు. నీవు యికా ముప్ఫయ్యేళ్ళు అడ్డంలేకుండా బ్రతుకుతావు. భూమిమీద నీవు ఇంకా యెంతమంది మనమలనూ మనమరాళ్ళనూ యెత్తవలెనో!

అజ్జా—(సంతోషముతో) నా నాయన! నా తండ్రి! నీఅమ్మ కడుపుచల్లగా! నీఅత్తకడుపు చల్లగా! నాఆయువూ నీఆయువూ కూడా పోసుకుని నీవే వెయ్యేళ్ళు బ్రతుకు.

కామ—మీరిద్దరూ నాకు కావలసినవారు కదా? నాకు యిప్పుడు యేమి ఆలోచన చెపుతారు?

బంధువులు—మీరు యిప్పుడు తలపెట్టిన కార్యం బహుసర్వోత్తమంగా వున్నది. అవశ్యంగా వివాహం సాధ్యము యినంతత్వరలో! కావల.

శించే. అన్నీ సరేకాని మరి మీరు సంబంధం యెక్కడనైనా విచారిస్తూవున్నారా ?

కామ-సమ్మంధాలకేమి తలవెండ్రుకలన్నివున్నవి. నిత్యమూ ఫదినుండివచ్చి అడిగిపోచూవున్నారు. నాలుగుదినాలనుంచి బుచ్చయ్య పైనులుగారి కొమారుడు కొమరయ్య కియ్యమని ఆచిన్నవాడి మేనమామ అడుగుచూ వున్నాడు. చిన్నవాడు చూడబోతే బహుచిన్నవాడు; చిన్నతనంలోనే నాలుగు ముక్కలంటినవి; నాలుగు వందల రూపాయల నగలు పెడచామంచూవున్నారు; నాలుగుపుట్ల మాన్యం వున్నది; పిల్లవాడు మంచి బుద్ధిమంతుడట! అన్నీ భాగానేవున్నవి కాని చిన్నవాడికి అన్నదమ్ములు చాలామంది వున్నారు. అందుచేత ఆ చిన్నవాడికి యివ్వడానికి బొత్తిగా సమాధానం లేకుండావున్నది. పిల్లవాడి మేనమామ దినదినమూ వచ్చి తిరిగిపోచూవుంటే నిన్నరాత్రి పిల్లనియ్యనని స్పష్టంగా తెలియచెప్పినాను.

పిచ్చ-పోనీ, మన గునుపూడి సోమశాస్త్రికొమారుడు కామశాస్త్రికియ్యరాదా? వాడుతండ్రికి వొక్కకొడుకు, వయస్సువిచారించబోతే యిరవై సంవత్సరాల కన్నమెక్కువ లేదు. పిల్లవాడు మంచి రూపసి; నిరుడు యఫ్. ఏ. పరీక్ష ప్యాసయినాడు; మీదటికి బియే పరీక్షకూడా ప్యాసయి ధొరలచేత గొప్ప బహుమతీ పొందుచాడట! వాడు తప్పకుండా గొప్పవుద్యోగం చేస్తాడని అందరూ చెప్పకుంచూవున్నారు. ఆసమ్మంధం మొదటినుంచీ కలిసిందికూడాను.

కామ-నామనస్సుకు యీసంబంధం యెంతమాత్రమూ బాగావున్నదికాదు. మాన్యాలా? మళ్ళా? యేమివున్నవి? తండ్రి ఫదిరూపాయలు తెస్తే వాటితో జీవనం చేస్తూవున్నారు. పట్టుమంటే యిప్పుడు ఫధినర్ధహాలు తేలేరు. ఇక నెప్పుడో పిల్లవాడువుద్యోగంసంపాదించి

గడించిపెడతాడని యిప్పుడు నోట్లో వేలుపెట్టుకుని కూర్చోవలెను. అవతలగడిస్తాడోలేదో యెవరుచూచారు? కీడెంచి మేలెంచమన్నాడు. వొకవేళ గ్రహచారంచాలక పిల్లవాడుకాలంచేసెనా, తరువాతచిన్నది పూటకూటికి గతిలేక యావజ్జీవమూ మాప్రాణాలకుసూరుమనియేడుస్తూవుంచుంది. ఆపిల్లిబ్రహ్మహత్యవచ్చి నాకు చుట్టుకుంచుంది. చూస్తూ చూస్తూ పిల్లదానిగొంతుక యెట్లాకొయ్యను? నాకీసంబంధంపనికిరాదు.

అగ్ని-పిచ్చయ్యగారూ! మావారిసంగతిచూస్తూవున్నారుగదా! యెటువంటి సంబంధంవచ్చినా యేదోవకవంకపెట్టి అదిమంచిదికాదంచారు. ఎక్కడనో కొండమీదనుంచి దిగివచ్చేసంబంధం తెస్తామంచారు. నేనెంత మొత్తుకున్నా నామాటవినరు. మాణిక్యంలాగు నా అన్నకొడుకు నలభయియేళ్ళవాడున్నాడు. పిల్లదాన్ని వాడికివ్వమని నిత్యమూ చెవినియిల్లుకట్టుకొనిపోరుచాను. నామాటలు లేశమయినా చెవినిపెట్టకుండావున్నారు. నేనియ్యాననడానికి రెండోపెళ్ళివాడయినా కాడుగదా! ప్రపంచంలో మాన్యాలులేని వాళ్ళందరూ బ్రతుకుచూవుండలేదా? తనకేంభాగ్యంచూచి నాతల్లిదండ్రులు పిల్లనిచ్చినారు? లోకంలో అందరూ నగలుపెట్టుకున్నవాళ్ళే వున్నారా? పసుపూ కుంకమూ తిన్నగావుంటే, మెడకు కొయ్యపుస్తెకట్టుకొని మొగుడూ పెళ్ళామూ బలుసుకూరయేరుకునితిని బ్రతుకుచారు. మీరుఘట్టిగా కూకలువేసి మేనరికం మంచిదనివప్పించి నామేనల్లుణ్ణి యెలాగయినా వకయింటివాణ్ణి చేయించండి.

కామ-నేనూ ఇంతఅనుకూలమైన సంబంధం తేవలెననే శక్తివంచన లేకుండా ప్రయత్నంచేస్తూవున్నాను. రాత్రింపగళ్ళు నాకు దీనిమీదనేధ్యానమూ. దైవఘటన యింకా సమకూడకుండావున్నది. యీవూళ్లోనే వక మంచి సమ్మంధంవున్నది. వారు పిల్లదానికి ఫదివందల రూపాయల ఆభరణాలువుంచుతారు; ఫదిపుట్లమాన్యంకూడావున్నది.

అంతకంటే అనుకూలమైన వరుణ్ని మనం మరివకచోట సంపాదించలేము. పెళ్ళికొడుకును మీారున్నా యెరుగుదురు. మీాకుందర దాచడంయెందుకు? నెలదినాలకింద పెద్దింటి పెద్దయ్యగారిభార్య చచ్చిపోయింది. వారు చిన్నదాన్ని ఇమ్మని అడుగుతూ వున్నారు గాని నేనే యింకా మాట యివ్వలేదు.

అజ్ఞా—ఇదెక్కడిసమ్మంధం దొరికింది? పెళ్ళికొడుకుకు ఇది నాలుగోపెళ్ళి. వయసుకా మావారికంటెనూ అతడు చాలాపెద్దవాడు: అంతకన్న నామేనల్లుడి కియ్యరాదా? వాడికి నలభైయేళ్లైనా నిండాలేవు.

పిచ్చ—(తనలో) పెద్దయ్యగారికి వివాహమహోత్సవంకంటె దినవార మహోత్సవంచేస్తే బాగావుంచుంది.

పుల్ల—(పిచ్చయ్యతో రహస్యంగా) పెద్దయ్య పెళ్ళిపాలకీ యెక్కడంకంటె యేడుకట్లపాలకీయెక్కి వూరేగితేదివ్యంగావుంచుంది.

కామ—ఈ వెఱ్ఱిబాగులది చిన్నదాన్ని తన మేనల్లుడికిమ్మని చంపుచూ వుంచుంది, చదువా? సంధ్యా? మాన్యాలా? మళ్లా? సొమ్మా? సంబంధమా? వాడికేమున్నది? మనం కొంచెమైనా చిన్నదాని సుఖం చూసుకో నక్కరలేదా? పిల్లదానియోగం బాగావుండి నేను చెప్పిన సమ్మంధం దొరికితే పిల్లదిచాలా సుఖపడుచుంది. వంటినిండా పెట్టుకొన్నన్నినగలు; కట్టుకున్నన్ని కోకలు; సుఖంగాతానింత తిని వకరికింత పెట్టవచ్చును. పయిని వేరేఆజ్ఞ పెట్టడానికి అత్తా ఆడబిడ్డా యెవరూలేరు. పెళ్ళికొడుకుజాతకంచూచాను. రమారమినలభైయేళ్ళువుంచవి. వాతశరీరంగనుక ముసలివాడులాగు కనపడచాడు. ఒకవేళ ముసలివాడే అయినప్పటికీ లోపంయేమిషి? ముసలివాళ్ళను చేసుకొనిమాత్రం సుఖపడ్డవాళ్ళు లేరా? వేగిరంకడుపుఫలించి దాని కడుపున నాలుగుకాయులుకాస్తే దానంత అదృష్టవంతురాలుయెవరు?

దేముడిచ్చిన కొర్రగింజంత ఆయువూ తిన్నగావుంటే, అదే యెల్లకాలమూ కాపురంచేస్తుందేమో! దాని అదృష్టానికి యెవరుకర్తలు? దానిమంగళసూత్రబలం యెలాగంటిదో మనం యెవరైనా చూచినామా? చూడండి. కన్నమ్మగారిపిచ్చమ్మ అరవైయేళ్ళవాణ్ని కట్టుకొని కడిపెడు బిడ్డలతల్లి అయినది. చిన్నవాళ్ళను చేసుకున్న వాళ్ళందరూ అయిదోతనమే చేస్తున్నారా? మామగారిగారమ్మకు మోచేతిపద్దంనోములోనే మొగుడి దినవారాలువచ్చినవి. ఇలాగు మూడేళ్ళవాడిని చేసుకున్నదాని బ్రతుకుకూడా ముక్కలైపోయిందికాదా? ఇంతకూ నొసటవ్రాసివున్నవ్రాలు ప్రధానం. ఇప్పుడు పెద్దవాళ్ళను కట్టుకున్నవాళ్ళే తరుచుగా సుఖపడుచూ వున్నారు.

అజ్ఞా—(మొగముచిట్లించి) ఏమిటో! నాకీపెళ్ళికొడుకును చూస్తే—

కామ—అవునే! వోసీ! నీకు చెవులోవకయేకాంతంచెపుతాను యిలారా. (అని రహస్యంగా గుసగుసలాడుచు) నీవెంతమాత్రమూ అభ్యంతరం చెప్పవద్దు. ఈసంబంధంతప్పిపోతే యిలాగంటిసంబంధం మరిఒకటి వెయ్యేళ్ళుతల్లకిందైనా మనంసంపాదించలేము. వారికేమి భాగ్యవంతులు! లక్షమందిపిల్లలను యిచ్చేవారువుంచారు. దీనికివప్పుకుంటివా నీకు అగువులూతగువులూ బాగాజరుగుచవి. వియ్యపురాలవు గనుక నీకయిదురోజులూ చీరెలూసాడలూ దొరుకుచవి. ఇంతేకాకుండా వారుమనకు యెనిమిదివందలరూపాయలు యిస్తామంచూ వున్నారు. నేను వెయ్యిరూపాయలకుచిల్లిగవ్వతక్కువవల్లపడదంచూ వున్నాను. పెద్దముత్తయిదవు నీముద్దూముచ్చటా బాగాతీరుచుంది. అందులో నాలుగువందలరూపాయలుపెట్టి నీకు నగలుకొనిపెడచాను. పడుకోవడానికి పరుపూ పట్టెమంచమూ చేయిస్తాను. ఇంకో రహస్యం కూడావున్నది. పెళ్ళికొడుకు బహుముసలివాడు, మహాబ్రతికితే ఫది యేళ్ళు బ్రతుకుచాడు, పన్నెండేళ్ళు బ్రతుకువాడుగాని అంతకంటె

యెక్కువబ్రతకడు. ఆముసలిప్రాణం శాస్త్రా గుటుక్కు మనడంతోటే, అవతల అతగాడి ఆస్తిఅంతా మనకే దక్కుచుంది.

అజ్ఞా—(నగలు వచ్చునన్న సంతోషముతో బంధువులవంక తిరిగి) ఆయనచేస్తానంచూ వుండడమూ నేను వద్దంచూవుండడమూ బొత్తిగా బాగా వుండలేదు. పెనిమిటిఆజ్ఞ మీరినానని వట్టిరవ్వ నాకెందుకు? పుల్లయ్యగారూ! వేగిరం ఆయన యిష్టం వచ్చిన వాడికి పిల్లదాన్నియిచ్చి వివాహం చెయ్యమనండి. ఆయనకేది సమాధానమో నాకూ అదే సమాధానము.

[తెరలో]

ఎవరయ్యా యింట్లో? ఓ కామయ్యగారూ! తలుపుతియ్యండి. ఓహోయి! తలుపుతియ్యండి.

కామ—(ఆలకించి) భార్యవంకచూచి) ఔనే! యింటిదానా! యెవరో తలుపువద్ద పిలుస్తూవున్నారు వెళ్ళితీసిరా.

అజ్ఞా—అలాగే. (అని తలుపుతీయబోవుచున్నది)

బంధు—కామయ్యగారూ! యివాళకు పదిరోజులనుంచి మా యింటికి బంధువులువచ్చి తించూవున్నారు వారికి యేదో కోర్టులో వ్యాజ్యంవున్నదట! పెందలగాడే వెళ్ళవలెను. వారు మాకోసం భోజనానికి కనిపెట్టుకుని వుంచారు. ఆలస్యమయితే వారికోర్టుపనికిభంగం కలుగుచుంది. ఈపాటి మాకు సెలవిస్తారా?

కామ—చిత్తం. మీరు తిరిగీ యెప్పుడు దర్శనం యిస్తారు!

బంధు—యెప్పుడు పడితే అప్పుడేవస్తాములెండి. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

కామ—(మనసులో) అయ్యో! మనం సొమ్మువుచ్చుకుని పిల్లదాన్ని ముసలివాడికి కట్టిపెట్ట తలచుకొంచూవున్నామే, దీనివల్ల మన

కేమయినా పాపంవచ్చి చుట్టుకుంటుందేమో! అన్నిటికీ మనశాస్త్రుల్లగారున్నారు. ఆయననడిగి మన సంశయ నివృత్తి చేసుకుందాము.

(అప్పుడిద్దఱు వైదికస్వాములు ప్రవేశించుచున్నారు)

కామ—రండి. శాస్త్రుల్లగారూ! రండి. సోమయాజులుగారూ! దయచెయ్యండి. మీయుభయులకూ నమస్కారము. (అని చేతులు జోడించుచున్నాడు.)

వైది—దీర్ఘాయుష్యమస్తు ధనకనక వస్తువాహన సమృద్ధిరస్తు! శీఘ్రమేవ సుపుత్రాప్రాప్తిరస్తు! రాజద్వారే రాజభవనే సర్వదా దిగ్విజయమస్తు! (అని కూరుచున్నారు.)

కామ—శాస్త్రుల్లగారూ! నాతో ప్రొద్దున్నేవస్తామని చెప్పి యింతప్రొద్దెక్కివచ్చినారేమయ్యా?

శాస్త్రి—నిన్నరయితే మీతో అలాగే మనవిచేసినాను కాని పెద్దయ్యగారియింటికి వెళ్ళిమాట్లాడి నిన్నవన్న వేళకే యిక్కడికి రావలెనని వస్తూ దోవలో ముష్టికిపోతూవున్న పంచాంగంబ్రాహ్మణ్ని చూచి యివేళ వర్జ్యం యెప్పుడని అడిగినాను. అతడు యిప్పుడే ప్రవేశించిందని చెప్పినందున నాలుగు గడియలబట్టి తంబిశెట్టిగారి వీధులో నిలుచుండి వర్జ్యంపోయిన తరువాత మరీవచ్చినాను. అందుచేత యింత ఆలస్యమయింది.

కామ—మీరు మంచిపనిచేశారు. నామనస్సులో మిమ్మల్ని వక్కధర్మసందేహం అడగవలెనని వున్నది. వాస్తవం సెలవిస్తారా?

శాస్త్రి—ముఖ్యంగా అడుగునాయనా! నాకుతోచిందేమో చెబుతాను.

కామ—డబ్బుపుచ్చుకొని పిల్లదాన్ని యివ్వవచ్చునా?

శాస్త్రి—ఆ. మహారాజువలె యివ్వవచ్చును. దానివల్లదోషం యేమి?

కామ-ఏమోకాని పెద్దలందరూ కన్యాశుల్కం కూడదంచారు. యెందుచేత?

శాస్త్రి-అలాగుచెప్పేవాళ్లు వట్టి తెలివితక్కువవాళ్లు; వాళ్ళేశాస్త్రాలుచూచి యీమాటచెప్పినారు? లోకంలోమనకు ప్రత్యక్షమయిన దృష్టాంతం వక్కటిచూచుకోరాదా? కన్యాశుల్కమేదూష్యమయినపక్షానికి యిప్పుడందరూ యెందుకు డబ్బుపుచ్చుకుని పిల్లలను యిస్తూవున్నారో నాకుచెప్పండి.

కామ-ఏశాస్త్రంలోనూ యెక్కడనూ బొత్తిగా నిషేధంలేకపోతేయిటువంటివార్తలులోకంలోపుట్టవే. మీరుచూచినశాస్త్రంలో యీవిషయం యెక్కడనైనా యేమయినా చెప్పబడివున్నదేమో సెలవియ్యండి.

శాస్త్రి-(ఏమో తెలిసినట్లు మిన్నువంక(జూచుచునాలోచించి) ధర్మశాస్త్రంలో వకచోట కొంచెంకూడదని వున్నదికాని, అది యీ విషయంలో పనికిరాదు.

కామ-యెందుకుచేత?

శాస్త్రి-శాస్త్రకారుడు అలాగునేచెప్పినా, వ్యాఖ్యానంలో దాన్ని సవరణచేసి శాస్త్రకారుని తాత్పర్యం వివరంగావ్రాసినారు. వ్యాఖ్యానకారుడైన తాతంభట్టుగారు, కన్యను పిల్లవాడికిచ్చినప్పుడు సొమ్ముపుచ్చుకుంటే దోషమని శాస్త్రకారుడిఅభిప్రాయంకాని ముసలివాడికిచ్చినప్పుడుకూడా పుచ్చుకోకూడదని కాదనినిష్కర్షించివున్నారు. ఏలాగంటే, శ్లో॥ వృద్ధాయకన్యాంయోదత్వా। తద్భారద్విగుణంధనం। నోహరేత్సపుమాన్నింద్య। స్తత్పిత్రూణామధోగతిః॥ అనినిబంధనగ్రంధంలోవ్రాసి, ఆప్రకారంగానే ఆయన తనకొమార్తెనుకూడా ధనం స్వీకరించి శతవృద్ధుకిచ్చి 'వివాహంచేసి, ఆధనంతో తానుయజ్ఞంచేసి

పుణ్యంసంపాదించినట్టు పెద్దలుచెప్పుకోవడం మీరువించూవుండ లేదా? శాస్త్రంయెట్లావున్నా, కన్యాశుల్కం పుచ్చుకుంచూవుండడంయిరవై ముప్ఫయి యేళ్ళనుంచి శిష్టాచారంగా జరుగుచూనేవున్నది. అందుకు మనపెద్దలందరూ అంగీకరించి వూరుకుంచూనేవున్నారు. కాబట్టి మీరు మనస్సులో సందేహంవుంచుకోవలసినపని లేదు. పదేళ్ళక్రిందట పామర్రులో భాగవతుల పరబ్రహ్మశాస్తుర్లుగారు పిల్లనుయిచ్చిసొమ్ము పుచ్చుకున్నారు. నిరుడుమనగ్రామంలోనే పురాణం బుచ్చయ్య సోమయాజులుగారు నూరువరహాలు పుచ్చుకొని కన్యా ప్రదానంచేసింది మీకళ్ళారాచూడ లేదా? ఆయనను యెవరైనా యేమైనా అన్నారా? ఇప్పటిపెద్దలందరూ దాన్ని నిరభ్యంతరంగా అంగీకరిస్తూనేవున్నారు.

కామ-అదిసరేకాని ముసలివాడికి బిడ్డనుయిచ్చినందువల్ల మనకు యేమైనా దోషంవున్నదా?

శాస్త్రి-లేశమూదోషంలేదు. దానివల్ల విశేషించిఫలంకూడా వున్నది. పడుచువాడికి లోకంలో అందరూ కన్యనుయిస్తారు. అదివక ఫలంలోదికాదు. ముసలివాడికి పిల్లను యివ్వడమే యివ్వడము. పది వేలుపుచ్చుకునిఅయినా వక్క పెద్దబ్రాహ్మడియిల్లు నిలవబెడితే దాని వల్లకోటికన్యాప్రదానాలుచేసినఫలంచులాగ్గాలభిస్తుంది. యెలాగంటే,

శ్లో॥ వృద్ధవిప్రాయయోకన్యాం।దదాతి ధనకాంక్షయా । సకోటికన్యా దానస్య । లభతేహి ఫలంమహత్॥ అని ప్రమాణంవున్నది.

కామ-ధర్మశాస్త్రాలన్నీ సమగ్రంగాచదివి క్రోడీకరించి సారం తీసిన మహాపండితులైన దొడ్డబ్రాహ్మలుగనుక, మీరు నాసందేహాలన్నిటినీ నిముషంలో అవలీలగా తీర్చివేసినారు. ఇలాచెయ్యడానికి మీవలె శాస్త్రరహస్యాలు తెలుసుకోని వారికి సాధ్యం అవుచుందా?

సోమ-శాస్తుర్లగారివలె చిన్నప్పటినుంచీ అదేపనిగా శోధించి సాంప్రదాయ యుక్తంగా శాస్త్రధర్మం తెలుసుకోనివారు పల్లువురు

పలుమాటలు చెపుచారు. వారి మాటలన్నీ మనంపాటిగాపట్టరాదు. పూర్వంఒకప్పుడు యీవిషయమయ్యే నాకున్నూ మరివక శాస్త్రుల్లకున్నూ వివాదవచ్చి చర్చజరిగినప్పుడు, ఆయన కన్యాశుల్కంబొత్తిగా కూడదని వకస్మృతివచనం చదివినాడు. నేను తక్షణమేఅందుకుని తడుము కోకుండా యేకాక్షరనిఘంటువునుబట్టికూడదనగా కూడుచుందనిఅర్థం చేసి నావాదం సిద్ధాంతంచేసినాను. "ధాతూనా మనేకార్థం" అని వుండడంచేత కూడదనగా కూడునని అర్థంచెప్పి నామతం సాధించి నాను. ఈశాస్త్రుల్లగారు చెప్పినధర్మశాస్త్రంకూడాకనపరచి, ఆస్మృతి వచనానికి కూడదన్న అర్థమేవప్పుకుని రెండుస్మృతులుపరస్పర విరుద్ధంగావున్నప్పుడువాపక్షంచేత దేన్నైనా అంగీకరించవచ్చునని సిద్ధాంత సమన్వయం చేసినాను. నలుగురిలోనూఆ బ్రాహ్మడుచిన్నపోయి మొగ మింతచేసుకుని నాముందర మళ్ళీ నోరెత్తలేకవూరుకున్నాడు. అప్పటి సభవారిలో యెవరూ చదువుకున్నవారు లేకపోయినా, నాయుక్తికిన్నీ పాండిత్యానికిన్నీ అందరూ ఆశ్చర్యపోయినారు. నేను యిచ్చిన శాస్త్ర ప్రమాణాలుచూచి, యిక నాయంతటి పండితుడు లోకంలో మరి వకడువుండబోడని నన్ను వెయ్యినోళ్ళ మెచ్చుకుని సంతోషించినారు. యోగ్యతగ్రహించడానికి తెలివితేటలువుండవలెనుగాని చదువెందుకు?

(ఇంతలో అజ్ఞానమ్మ తలుపు వేసి, లోపలకుపోయి యేదో యొకపని చక్కపెట్టుకొని మరలవచ్చి స్తంభముమీద చేయి వేసికొని నిలుచున్నది.)

కామ—శాస్త్రుల్లగారూ! ఇట యీమాటలు కట్టిపెట్టి వెళ్ళిన కార్యం పండయిందో కాయయిందో యేమిచేసుకుని వచ్చినారో చెప్పండి. వెయ్యింటికి తక్కువ లేకుండా కుదిర్చినట్టయితే మీ చెవులకు కుండలాలజోడు చేయించి వేస్తానని అప్పుడే చెప్పినానుగదా!

శాస్త్రీ—(అజ్ఞానమ్మవంక చూచిసంకోచముతో నూరకున్నాడు)

కామ—మా అమ్మాయి తల్లికీ యిది యిష్టమే. సంశయపడక చెప్పండి.

శాస్త్రి—మీరు చెప్పిన తరువాత మరి వక విధంగా కూడా అవుచుందా? నాయువచ్ఛక్తీ విని యోగించి మీరుకోరిన రొఖం యివ్వడానికి పెద్దయ్యగారిని వొప్పించి వచ్చినాను. ఇఖ నాకుండలాల జోడు సిద్ధం చేయించండి.

అజ్ఞా—(సోమయాజిని చూచి) అన్నయ్యా! చిన్నదానికి యేమి ఆభరణాలు వుంచుచారో చెప్పండి.

సోమ—అమ్మా! నగల కేమి తక్కువ? మీ చిన్నది పూర్వజన్మమందు బంగారపు పువ్వులతో పూజచేసుకున్నది గనుక, యీజన్మాన్ని శరీరం నిండా నగలు దిగవేసుకోవడానికి లభించింది. వెనుకటి భార్యవి వెయ్యి వరహాల నగలు వున్నవి. అవి కాకుండా కొత్తగా కాసుల పేరు కట్టించుచూవున్నారు. పిల్ల అదృష్టవంతురాలయి సుఖపడే యోగ్యత వున్నది గనుకనే దైవం మీ వధూవరులకు యిద్దరకూ యేక కాలమందు యీ సమ్మంధం చెయ్యడానికి బుద్ధి పుట్టించినాడు. మీ దంపతుల పూర్వ పుణ్యం వల్లనే యిటువంటి అల్లుడు మీకు లభ్యమయినాడు కాని మరి వకటి కాదు.

కామ—వోసీ! లోపలికి వెళ్ళి తమలపాకులు తీసుకునిరా. శాస్త్ర్లవారిద్దరికీ తాంబూలం యిత్తాము.

అజ్ఞా—(స్తంభము చాటుకుపోయి నుగనికికనంబడునట్టుగా లేవని మొగము త్రిప్పి సైగ చేసి తనలో విసుగుకొనుచున్నది.)

కామ—(లోపలకు పొమ్మని చేసైగ చేసి) ఏమే! మొద్దులాగున అట్టే నిలుచున్నావు? వినపడలేదా యేమిటి? లోపలికి వెళ్ళి తాంబూలాలు తీసుకురమ్మంచూవున్నాను.

అజ్ఞా—(కోపముతో నడిచిపోయి) తానేమో ఆకులూ పోకలూ తెచ్చి యింటినిండా కుప్ప వేసినట్టే తాంబూలాలు తెమ్మని నామీద పడి

యేడుస్తాడు. ఆడదాన్ని నేను యెక్కడనుంచి తేగలను? (అని తనలో తాను సణుగుకొనుచు మరల రాకున్నది.)

కామ—ఏమే తాంబూలాలు తెమ్మంటే అదేపోకగా పోయినావు? పెట్టెతాళంచెవి కనపడలేదా యేమిషి?

అజ్ఞా—(లోపలనుండి) ఇందాకటినుంచీ దానికోసమే వెతుకుచూవున్నాను. ఎక్కడా కనపడకుండావున్నది. కుర్రముండ వకచోటవున్న వస్తువు వకచోట వుండనిచ్చి యేడుస్తుందా? అబ్బబ్బా! దానిమూలంగా నాప్రాణంవిసిగిపోచూవున్నది. తాళంచెవి యెక్కడవేసి ఆడుకోపోయిందో! ఎప్పుడు దీన్ని అత్తవారింటికి పంపించేస్తే నాప్రాణం నిమ్మళంగా వుంచుందో! ఓపాపిష్టి దేవుడా! భూమిమీద నాకు చావు పెట్టవుగదా?

వైది—తాంబూలాలకేమి? యెప్పుడూ వచ్చిపోచూవుండే వారికి మరివకప్పుడు యివ్వవచ్చునులెండి. ఈరోజున మాకు కోర్టులో సాక్ష్యం తొందర వకటివున్నది. ఆలస్యంగా వెళితే నాలుగురూపాయలు దొరికే పోమ్మపోచుంది. వచ్చేలాభంపోగా మీదిమిక్కిలి మునసబుగారు వేళకు వెళ్ళనందుకు జునుమానాకూడా వేస్తారు. యింకా ప్లీడరువద్దకుపోయి యేమిసాక్ష్యంచెప్పవలెనో నేర్చుకోలేదు. ఈ పూటకు సెలవియ్యండి మళ్ళీవస్తాము.

కామ—చిత్తం. కొంచెంసేపువుండి తాంబూలాలు పుచ్చుకోకుండానే వెళుతున్నారుగదా? ఈసారిఅయినా వెళ్ళేటప్పుడుచూచి జాగ్రతగాపొండి. మొన్నవచ్చినప్పుడు వాస్తుశాస్త్రప్రకారంగా యెత్తించిన పెద్దవీధి ద్వారబంధం తగిలి తలబొప్పికట్టి పాపం మూడురోజులనుంచీ బాధపడుచూవున్నారు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వి తీ యాం క ము

ప్రదేశము — పెండ్లికొడుకుగృహములోనిగది.

(పెండ్లికొమారుడు పెద్దయ్యయు, బంధువులు పరమేశ్వరావధానులును నీలకంఠ సోమయాజులును ప్రవేశించుచున్నారు.)

పెద్ద—పరమేశ్వరావధానులుగారూ! దయచెయ్యండి నీలకంఠ సోమయాజులుగారూ! కూర్చుండండి.

నీల—పాపం! వార్ధకదశలో మీకుగొప్పవిచారం పట్టుకున్నది. దైవసంఘటనానికి మీరు విచారించవలసినపనిలేదు. పుట్టినతరువాత యెప్పుడైనా చావువుండనేవున్నది. ఆవిడ కేమి? అదృష్టవంతురాలు. మంచంయెక్కి తీసుకోకుండా పునిస్త్రీజన్మాన్ని పసుపుకుంకాలతో కొల్లలాడుచూ లేచిపోయింది.

పెద్ద—యేపాట్లువచ్చినా నావేకాని దానికేమి? మీరు సెలవిచ్చినట్లుగా అదియెలాగయినా అదృష్టవంతురాలే. బ్రతికివున్నన్నాళ్ళూ సుఖంగా తానింతతిని వకరికింతపెట్టింది. తుదకు వకరిచేత చేయించుకోకుండా అనాయాస మరణంగా లేచిపోయింది.

పర—మీసొమ్ము సుఖంగా అనుభవించడానికి ఆమెకు భూమిమీద ఋణంలేకపోయింది గనుక తననోట్లో మన్నుకొట్టుకొని తానే యెగిరిపోయింది. మగవాళ్ళు మీకేమి? రేపీపాటికి చక్కగా మళ్ళీ భార్యా వస్తుంది. పదమూడోనాడే వివాహకార్యం జరగడానికి ప్రయత్నం చెయ్యవలసినది చేసినాకుకారు. ఇక మూడోనెల దాటకుండానైనా శుభకార్యం జరగడానికి తగినఆలోచన చేస్తూవున్నారు గదా?

పెద్ద—ముసలివాణ్ని నాకుయింకావివాహంమెందుకు? దేహంలో జవసత్వాలు వుడిగిపోయినవి. మొన్నపోయింది యింకానాల్గునెళ్ళకు

పోవుచుండగనే నాకు కామంపోయింది. నాకు యిప్పుడు స్త్రీ వాంఛయేమీలేదు.

నీల—భార్యాపోయినందున విరక్తిచేత మీరీలాగు సెలవిస్తూవున్నారేకాని నిజంగా మీకుమాత్రం మనసులో వాంఛలేకపోయిందాయేమి? మీకంటెపెద్దవారు భారతము భానుమూర్తి దీక్షితులుగారు రేపువివాహం చేసుకోరా? తొంభయినేళ్ళుదాటిన బులుసు బుచ్చయ్యశాస్త్రుల్లగారు మొన్న మూడేళ్ళపిల్లను వివాహం చేసుకోలేదా? పెద్దతనంలో వివాహం చేసుకుంటూవున్న వాళ్ళందరూ కామంవుండే చేసుకుంటూవున్నారా? భూమిమీదతమపేరు నిలవడానికిన్నీ, అగ్నిహోత్రాలకు భంగము కలుగకుండా వుండడానికిన్నీ, సంసారధర్మంలో భార్యానివకతె అవశ్యంగా వుండవలెను.

పర—అవును; సోమయాజులుగారు సెలవిచ్చినదంతా వాస్తవము. తమ్ములున్నా తమ్ములబిడ్డలువున్నా పెట్టినప్పుడు దోచుకొనిపోయ్యేవాళ్ళేకాని వొక్కళ్ళూ సమయానికి అక్కరకువచ్చేవాళ్ళుకారు. కోపంవచ్చినప్పుడు నాలుగుకొట్టినాతిట్టినా స్వతంత్రంగా చేసుకున్న పెళ్లాంవంటిది వకటికాదు. మానవదేహము లెప్పుడూ చెప్పినట్టురావు. మీరుపెద్దలైనారు; మీకువుపచారం జరగవలెను. యెందరు బంధువు లుంటేయేమి? కాలిమీద చెయ్యివెయ్యనా? నడుంమీద చెయ్యివెయ్యనా? రేపు కాలునొచ్చుతుంది; నడుం నొచ్చుతుంది. నామాటవిని అవశ్యంగా వివాహంకండి.

పెద్ద—తమవంటి పెద్దలందరూ ఈలాగే సెలవిస్తూవున్నారు. నాకుమాత్రమే మనసు కొలుపకుండావున్నది. అయినాకానీ గృహస్థాశ్రమంలోవున్న గౌరవంమరివక విధాన్నరాదు. ఇంతకూనాకు తిరిగీ వివాహం కావలసినయోగంవుండి, మీవంటిపెద్దలు నలుగురూ చేరి పట్టుమనిముడివేస్తే అవుచుందేమో యెవరు చూచినారు?

(ఇంతలో వట్టి సోమయాజులును, పేరిశాస్త్రియు,
ప్రవేశించుచున్నారు.)

పెద్ద—సోమయాజులుగారూ! మీరు వుభయులూ యిలాగు తివాసీమీద దయచెయ్యండి.

సోమ—(కూర్చుండి బంధువులనంక(జూచి) పెద్దతనంలో పెద్దయ్యగారికి పెద్దగ్రహచారం తటస్థమయింది.

పర—దైవసంకల్పానికిమనంయేమిచెయ్యగలము? ఇక పెద్దయ్యగారు ధైర్యంఅవలంబించివుండవలెను. ఆట్టేవిచారించినకార్యంలేదు.

సోమ—అవును. గతించినదానికి విచారిస్తేయేమిప్రయోజనం? పోయింది పోయినా యిఖముందుమాట చూచుకోవలెనుగదా? ఇఖ జరగవలసిన కార్యంమాట యేమాలోచించినారు? కావలసినవారు మీరు యింతమంది గ్రామంలోవుండి మళ్లీ వివాహప్రయత్నం చెయ్యకుండా వూరుకుండడం న్యాయంకాదు.

పర—ఇంతవరకూ మేము యీసంగతే చెపుచూవున్నాము. మనగ్రామంలో మీయెరుకను యెక్కడనైనా ఇంత అనుకూలమైన సంబంధంవున్నదా?

సోమ—సొమ్మువుంటే సంబంధాలు లేకపోచవా? విచారిస్తే కావలసినన్ని సంబంధాలు వస్తవి;

పెద్ద—(ఒకపరిచారకుని పిలిచి) రామయ్యా! బొమ్మగంటి బొజ్జయ్య సిద్ధాంతిగారు ఘడిఘడియలకేవస్తామనిచెప్పి రెండుఝాములైనా ఇంకా వచ్చినారుకారు. నీవువెళ్ళి పెద్దయ్యగారు తీసుకురమ్మన్నారని చెప్పి ఆయనను త్వరగా పిలుచుకునిరా.

రామ—చిత్తం. (అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

పర—(చివాలునలేచి తనలో) రెండుఝాము' లనడంతో జ్ఞాపకంవచ్చింది. కోమటికన్నయ్యగారి యింట్లో సదస్యం.వేళ. మించి

పోచుంది. వేగిరం వెళ్ళవలెను. (ప్రకాశముగా) పెద్దయ్యగారూ! మేము వచ్చిచాలాసేపయింది. ఈపాటి సెలవుదయచేయిస్తారా వెళ్ళివస్తాము.

పెద్ద-చిత్తము. పోయిరండి. నమస్కారము. (అని చేతులు జోడించుచున్నాడు.)

పర-నమోనమః శీఘ్రమేవ వివాహ సిద్ధిరస్తు!

నీల-శోభనపరంపరాభివృద్ధిరస్తు! శీఘ్రమేవసుపుత్రావాప్తిరస్తు! (అని ఇద్దఱును నడుచుచున్నారు.)

పెద్ద-(వారు దూరముగా పోయినతరువాత) సోమయాజులుగారూ! మీరు వెళ్ళినకార్యం అనుకూలంగా జరిగిందా?

సోమ-సిద్ధసంకల్పులు మీరుపంపిన తరువాత కార్యం అనుకూలంగా జరగకపోవడంకూడానా? సొమ్ము విషయంలోమాత్రం మనకూ వారికీ బేరంలో కొంచెం హెచ్చుతగ్గుగావున్నది. వారురొఖం పదిహేనువందలు తెమ్మంటూవున్నారు, నేను పన్నెండువందలు ఇప్పిస్తానని చెప్పినాను. సందేహంలేదు. మీవిషయంలో యెంతశ్రమైనా పడి పన్నెండువందలకే వప్పిస్తాను. తక్కిన సంగతులన్నీ అనుకూలంగానే జరిగినవి.

పెద్ద-సొమ్ముకేమి? ఇంకారెండువందలిచ్చ్యమన్నా ఇవ్వవచ్చును. ఘట్టిగాపిల్లదాన్ని ఇస్తామన్నారుగద?

సోమ-ఆవిషయంలో మీరుయేమీ సందేహపడవలసిన పనిలేదు. పిల్లదాన్ని మీకుయిప్పించడానికినాదిపూచీ. అవతల ఇఖలక్షు సమ్మంధాలువచ్చినా పిల్లదాన్నిమాత్రం వాకుమీకు కాదని మరివకరికియివ్వరు. ఆప్రకారం కామయ్యగారిచేత నేటివుకయూన్న నేను చేతులోచెయ్యి వేయించుకున్నాను. మీరువక్క పనిమాత్రంచెయ్యవలెను. చిన్నదానితల్లిదండ్రులు మొదటినుంచీయింతపరువుగాబ్రతికిన

వారు. మీరు వారికి సొమ్ము యిచ్చినమాట యెక్కడా బయలపడకుండా మహా రహస్యంగా వుంచవలెను సుమండీ.

పెద్ద—ఈసంగతులన్నీ మీరు నాకు నేర్పవలెనా? నేను మాత్రం చిన్నప్పటినుంచీ లోకంలో తిరిగినవాణ్ని కానా? ఈసంగతి మీకూ నాకూ తప్ప బ్రహ్మకు తెలియనియ్యను.

సోమ—వివాహమయిన తరువాత కూడా యీ సొమ్ముమాట మీ మామగారితోనైనా పొరబాటున ప్రస్తావించేరు సుమండీ? ప్రస్తావిస్తే ఆయనమనసుకు నొప్పి కలిగిపోతుంది.

పెద్ద—ఆయనమనసుకే కాదు నామనసుకూ నొప్పి కలుగుచుంది. ఆవన్నీ నేనెరుగనివా? సొమ్మిచ్చి పెళ్ళిచేసుకున్నానంటే నాప్రతిష్ఠకు మాత్రం లోపంరాదా? మొన్న చచ్చిపోయినదాన్ని పెళ్ళిచేసుకున్నప్పుడు అయిదువందల రూపాయలు యిచ్చినాను. ఇప్పుడు నేను చెప్పినదాకా ఆ సంగతి మీకేమైనా తెలిసిందా?

సోమ—ఎందుకు తెలుస్తుంది? వూరికే చెప్పవలసిన ధర్మంగనుక చెప్పినాను. లోకంలో మీకంటె ఘట్టివారెవరు? శామయ్యగారితో మీజాతకం తీసుకునివస్తానని చెప్పివచ్చినాను. నిన్న మనమనుకున్న ప్రకారం సిద్ధంచేయించినారా?

పెద్ద—నీచస్థానంలోవున్న గ్రహాలన్నిటినీ వుచ్చస్థానంలో వేసి, ఇప్పటికి నాకు నలభయి యేళ్ళకంటె హెచ్చులేకుండా వుండేటట్టు పుట్టినసంవత్సరం మార్చి జాతకంవ్రాసి తీసుకురమ్మని బొజ్జయ్య సిద్ధాంతిగారితో చెప్పి, ముందుగా నిన్ననే పదిరూపాయలు చేతిలో పెట్టినాను. ఆయనగారి ఆశీర్వచనప్రకారం వివాహకార్యం కలిసివచ్చిన మీదట బహుమానంకూడా చేస్తానని ఆశపెట్టినాను. ఆయనగారు యీవేళ పదిగడియలకే నేను చెప్పినప్రకారం జన్మపత్రికను పాత తాటాకులమీద వ్రాసితీసుకొనివస్తానని నమ్మకంచేసి వెళ్ళినారు. జాత

కంలో నాకు పూర్ణాయుర్దాయమున్ను సంతానయోగమున్ను కూడా వేస్తానని సెలవిచ్చినారు. అందునిమిత్తమే మన రామయ్యను పంపినాను; ఈపాటి ఆయనను తీసుకొని వస్తూవుంటాడు.

సోమ—అన్నీసరేకాని రేపోమాపో పెళ్ళికూఁతురివారు పెళ్ళికొడుకు చూపులకు వస్తారు. మీరిప్పుడు మిక్కిలి వృద్ధులుగా కనఁబడుచూవున్నారు. నెఱసినట్టు కనఁబడకుండాగడ్డమున్ను మీసమున్ను శుభ్రముగాపనిచేయించుకోనైనాచేయించుకొన్నారు కారుగదా?

పెద్ద—చేతులోవున్నపని దానికేమి? రేపుప్రొద్దున్నే మంగలవాణ్ని పిలిపించి పనిచేయించుకొంచాను. కాని శరీరంకనబడకుండా దేహంనిండా బట్ట కప్పుకొన్నా, మొగముమీది ముడుతలు యే ప్రకారం కనఁబడకుండా చెయ్యగలనో ఉపాయంతోచకుండావున్నది.

సోమ—అవును బట్టతలకూడా శాలువు చుట్టుకోవచ్చును. మీరన్నట్టు మొగంమీఁది ముడతలను కనఁబడకుండా చెయ్యడానికి సాధనంతోచదు. మీరు మాట్లాడేటప్పుడు పళ్లూడిపోయినట్టుకూడా తెలుస్తుంది. ఇది ముఖ్యముగా ఆలోచించవలసిందేకాని, యీపని కూడా మన సిద్ధాంతిగారివల్లనే కావలెను.

పెద్ద—చేతనైనపని యేళ్ళు తక్కువవేసి జాతకాన్ని దిద్ది వ్రాయఁగలరుగాని, భగవంతుడుచేసిన ముసలితనానికి ఆయన యేమి చెయ్యఁగలరు?

సోమ—మనగ్రామంలో బొజ్జయ్యగారుతప్ప వేరేసిద్ధాంతులు లేరు. వారు పెళ్ళికొడుకుచూపులకు ముహూర్తంఅడుగవచ్చినప్పుడు రేపురాత్రిమంచిదని సిద్ధాంతిగారిచేత చెప్పించినట్టయితే వారుఆప్రకారంగాచేస్తారు. మీరు ఆకాలంలో స్తంభానికి జేరగిలబడినట్టు దీపంకీనీడను కూర్చుండి మాట్లాడవచ్చును. పుస్తెముడిపడ్డదాకా నాలుగు

రోజులూ కొంచెంజాగ్రత్తగా వున్నపక్షమున, తరువాత మీరే లాగున కనఁబడ్డా యిబ్బందిలేదు.

పెద్ద—(ఆశ్చర్యముతో ముక్కుమీద వ్రేలువైచుకొని) ఆహాహా ఏమి సోమరాజులుగారి ప్రతిభ! ఎంతటిమేధావులైనా మీవలె నిముషంలో యింత మంచివుపాయం వూహించగలరా? ఇంతవఱకున్ను సోమరాజులుగారంటే, ఏమో అనుకొన్నాను. మీశక్తి యిప్పుడు తెలిసింది.

సోమ—మీ దయవుంచూవుండఁగా, వుపాయాలకేమితక్కువ? ఆదరించేప్రభువులులేక తెలివితేటలు బయలబడకుండా యీలాగున మూలఁబడి వున్నాముకాని, ప్రభువులేవుంటే ఉపాయంచేత నిముషంలో కొండలన్నీ తలక్రిందులు చేయలేకపోయినామా?

పెద్ద—మీముఖంముందఱమిమ్మలినిస్తుతిచెయ్యవలసినది కాదుగాని, ఇంతటి బుద్ధిశాలులు మీరెంతటిపని చేస్తారన్నా నమ్మవచ్చును.

సోమ—మీ సెలవుప్రకారంపన్నెండు వందలలోనే నేనుకుదుర్చుకొని వచ్చినాను. గనుక మీరు నాకు వాగ్దానం చేసినప్రకారం కంసాలివాణ్ని పిలిపించి నాయెదుటనే మురుగులజోడునిమిత్తం బంగారము యిప్పించండి. పెద్దయ్యగారు పెళ్ళిలో మురుగులజోడు బహుమానం చేసినారని లోకమున్నంతకాలమూ చెప్పుకొంచూవుంచాను. అందుచేత మీకు శాశ్వతమయిన కీర్తి లభిస్తుంది.

(ఇంతలో నారాయ్యయు, సిద్ధాంతియు ప్రవేశించుచున్నారు.)

పెద్ద—సిద్ధాంతిగారూ! దయచెయ్యండి. (అని కొంచెము లేచుచున్నాఁడు.)

బొజ్జ—పెద్దలు తమరు లేవవలెనా? కూరుచుండండి.

సోమ—(పెద్దయ్యగారివంకఁజూచి) మనగ్రామములో బొజ్జయ్యగారు గొప్ప సిద్ధాంతులు సుమండీ.

పెద్ద-దానికి సందేహమేమి? మనసిద్ధాంతిగారు గొప్ప బుద్ధిమంతులు. మనఅందఱి పూర్వపుణ్యంచేతనూ ఈగ్రామంలో కేవలం బృహస్పతే యీప్రకారంగా అవతరించినాడుగాని మఱివకటి కాదు.

బొజ్జ-మీకందరికీ నాయందు దయగనుక, అలాగున సెలవిస్తూవున్నారు. నేనుబుద్ధిమంతుణ్ని కానన్నా, మీరిప్పుడు వప్పుకుంచారా? (అని పుస్తకములోని తాటాకుముక్కలను పయికిఁదీయుచున్నాఁడు.)

పెద్ద-(చేయిచాపి పుచ్చుకొనుచు) మనమనుకొన్న ప్రకారమే దీన్ని సిద్ధము చేసినారుగదా?

బొజ్జ-రాత్రి రెండుఝాములవఱకూ నిద్రకూడా మానుకొని, తెల్లవారినతరువాతకూడాఅదేపనిచేసి మూజాతకము యింతకుముందే ముగించినాను. నావ్రాతఅని తెలియకుండావుండడానికి యెడంచేతితో పట్టివ్రాసి, మాతండ్రిసుబ్బయ్యసిద్ధాంతిగారి వ్రాతపోలికకు కష్టపడి దింపినాను. పాతతాటాకువెంట నేదొరకక చిక్కులుపడుచూ, మాఅటక మీఁద బూజుపట్టివున్న పురాణపుస్తకాల కట్టమూట జ్ఞాపకంవచ్చి, చీకటిలోనిచ్చెనవేసుకొనితీసి, పుస్తకాలనన్నిటినీ వెదకి వకముక్కను సంపాదించి దానిమీఁదవ్రాసి, కొత్తగావ్రాసినట్లు తెలియకుండామీ రామయ్యవచ్చేటప్పటికి గదిలో తలుపులువేసుకొని పొగచూరఁబెట్టుచూవున్నాను. అందుచేతనే యిక్కడకు రావడానికి యింత ఆలస్యమయినది. మీవిషయంలో నేనింత శ్రమపుచ్చుకొన్నందుకు, ముందేలాగు సంతోషపెట్టుచారో ?

పెద్ద-ఆయుర్దాయం పూర్ణంగానే వేసినారుకదా?

బొజ్జ-దివ్యముగా వేసినాను. నిన్న మీతో మనవిచేసినదాని కంటెనూ పదిసంవత్సరములు యెక్కువచేసినాను.

సోమ-పెద్దయ్యగారూ ! ఇందాఁకా మనమనుకొన్న సంగతిసిద్ధాంతిగారితో మనవిచేతునా?

బొజ్జ— ఆసంగతి యేమిటో సెలవుదయచేయండి.

సోమ— మరేమీలేదు. పెళ్ళికొమార్తెవంకవారువచ్చి పెళ్ళికొడుకు చూపులకు ముహూర్తం పెట్టండని మిమ్మల్నడిగినప్పుడు, రేపు రాత్రి ఘదిగడియలకు మంచిదని తమరు సెలవిచ్చ్యావలెను.

బొజ్జ— రేపు గురువారంగనుక రాత్రి దుర్ముహూర్తమని అందరికీ తెలుసునే. తొమ్మిదిగడియలకు జర్జ్యంకూడా ప్రవేశిస్తుంది. నేనొకవేళ అప్పుడేముహూర్తంపెట్టినా జ్యోతిష్కు డెవఁడైనావచ్చి యీ ముహూర్తంయేసిద్ధాంతి పెట్టినాడని అడిగితే ననేమి చెప్పగలను? మీరు చెప్పినప్రకారంచేస్తే, నావృత్తికికూడాభంగంరాదా? జాతకపుసంగతిలో చచ్చినమాతండ్రిగారి పేరుపెట్టివ్రాసినానుగనక, ఇప్పుడు నన్నెవ్వడూ యేమీ అనేవాఁడు లేఁడు.

సోమ— నూఱుకల్లలాడి, వకయిల్లు నిలువఁబెట్టమన్న శాస్త్రం మీరువిన లేదా? వివాహవిషయంలో మీరెన్నిఅబద్ధాలాడినా దోషం లేదు. వృద్ధబ్రాహ్మడికి కన్యాదానం చేయించినపుణ్యంమీకువస్తుంది. మీరీసహాయంమాత్రం చెయ్యకతప్పదు. (అని పెద్దయ్యవంక చూచి, రెండువ్రేళ్ళనుచూపి సైగచేయుచున్నాడు.)

పెద్ద— (లేచివెళ్ళి పెట్టెతీసి రెండురూపాయలను తీసుకొనివచ్చి చాటుగ సిద్ధాంతి చేతిలోపెట్టి) సిద్ధాంతిగారూ! మీరుసోమయాజులుగారి మాటతీసివెయ్యక ముఖ్యంగా చెల్లించవలెను. నామాటవినండి.

బొజ్జ— (కొంచమనుమానించి) మీరింతమంది యిన్నివిధాల చెవుతూవుండఁగా మూర్ఖప్పట్టు పట్టడంధర్మంకాదు. ఈమార్గశిరశుద్ధ చవితీ గురువారం రాత్రిమాత్రం మంచిదని చెప్పి ముహూర్తంపెడుచాను. సిద్ధాంతులువచ్చినా కాచుకోవడానికి మీరొక్క సహాయం మాత్రం చేయవలెను. సోమయాజులుగారూ! మీరిప్పుడేహరిశాస్త్రిల.

వారివద్దకు వెళ్ళి మనముహూర్తానికి అనుకూలముగా వక కారికను వ్రాయించుకోనిరండి.

సోమ—అదెంతపని? ఇప్పుడేపోయి మీరుకోరినప్రకారం చేయించి, యీసాయంకాలము కారికను మీయింటివద్దకు తెచ్చి యిస్తాను. భోజనానికి ప్రొద్దుపోయింది. మీరీపాటి యింటికినడవండి.

బొజ్జ—మరిచిపోకుండా తీసుకుని రావలెనుసుమండీ. (అని వెళ్లుచున్నాఁడు.)

పెద్ద—మూడుజాములైనది సోమయాజులుగారూ! నేనుకూడా భోజనానికి లేతునా?

సోమ—చిత్తం. వకరూపాయ దయచేస్తారా? శాస్త్రుల్లవారికిచ్చి శ్లోకంవ్రాయించుకొని వస్తాను.

పెద్ద—మంచిది. (అని లోపలికివెళ్ళి రూపాయతీసికొనివచ్చి యిచ్చుచున్నాఁడు.)

[అందఱు నిష్క్రమించు చున్నారు.]

తృ తీ యాం క ము

---

౧. ప్రదేశము—పెండ్లికొమార్తెయిల్లు.

[ధనాల కామయ్య, పట్టి సోమయాజులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

కామయ్య—సోమయాజులుగారూ! ఇప్పటికే చాలారాత్రి అయింది. ఇంకా సుముహూర్తం వ్యవధానంగా వున్నట్టున్నది. నేనొక నిద్రపోయి లేవచ్చునా?

సోమ—ఇంటియజమానులు మీరే వోపిక చెయ్యని పక్షాన్న, తక్కినవారెవరైనా మేలుకుంచారా? ఇంతవఱకూ మేలుకొన్నవారు మేలుకొనే మేలుకొన్నారు. ఇఁక నాలుగ్గడియలుమాత్రం వోపిక

చెయ్యండి. రాత్రియిరవై యేడు గడియలకుముహూర్తంగదా? ఇప్పుడు యిరవై గడియలుపైగాఅయినది. ఈలోవుగా నేపెళ్ళికొడుకువారుతర్లి వస్తారు. మనం వారికేమైన కావలసినవి జాగర్త పెట్టవలెను. ఇంక నాలుగునిమిషములు నిద్ర అవుకోండి.

కామ-మీరందరూవుండఁగా నేనుచెయ్యవలసిందియేమున్నది? అన్నీ చక్కపెట్టుకుపోవడానికిమీరేవున్నారు. పెళ్ళిపనులచేతనాలుగు దినాలనుంచీ రాత్రిళ్లుబొత్తిగానిద్రలేదు. జొజ్యుస్సిద్ధాంతిగారాలోచించి ఈబహుళనవమినాఁడు మేషలగ్నముమంచిదని మొన్నచవితి నాఁడు ముహూర్తంపెట్టినారు. కార్తీకమాస మవడంచేత యీనడి శీతాకాలంలో చలి మింగివేస్తూవున్నది. వాకువచ్చేలోఁగావక్కసారి యిట్టెమంచంమీఁద వొరిగిలేతునా?

సోమ-(చెవియిచ్చివిని)అదుగోదూరాన్నుంచివాద్యాలచప్పుడు వినఁబడుచూవున్నది. పెళ్ళికొమారుఁడు వస్తున్నాఁడు.

కామ-ఓసీ! ఓసీ! పెళ్ళివారు వస్తూవున్నారు. లేవవే, లేవవే. (అని మంచమువద్దకుపోయి అజ్ఞానమ్మను లేపుచున్నాఁడు.)

అజ్ఞా-(కన్నులు నలుపుకొనుచు లేచివచ్చి) పెళ్ళికొమారుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. హారతిపట్టుకొని వెళ్ళడానికి పళ్లెమెక్కడ వున్నదో కనఁబడదు.

(ఇంతలో పెండ్లికొమారుఁడును, పేరిశాస్త్రిలుమొదలగువారును
ప్రవేశించుచున్నారు.)

కామ-వియ్యాలవారందరూ వచ్చినారు. పేరిశాస్త్రిలుగారూ! వారి నందఱినీ చాపలు వేసి కూర్చుండఁబెట్టండి.

బంధువులు-చాపలకేమి? సుముహూర్తం సమీపిస్తూవున్నది. పెద్దయ్యగారిని తీసుకొనిపోయి మంగళస్నానాలు చేయించండి.

కామ-పేరిశాస్త్రీగారూ! పెళ్ళికొమారుణ్ని లోపలకు తీసుకొనివెళ్ళి వుదకము ఇప్పించండి.

పేరిశా—పెద్దయ్యగారూ! ఇలాగున దయచెయ్యండి. పెద్దలయినారు జాగ్రత్తగానాచెయ్యి పట్టుకొని నడవండి (అని మెల్లగానడిపించుకొని దొడ్డిలోనికి గొనిపోవుచున్నాడు.)

అజ్ఞా—ఓసీ! కన్నమ్మా! పెళ్ళికుమారుడు అప్పుడే స్నానానికి వస్తున్నాడు కాబోలును. వేణ్ణీళ్ళు పెట్టినావా?

కన్నమ్మ—అప్పుడే కాదా నిద్రపోతూవున్న దాన్ని లేపి చెప్పినావు. నిప్పుపట్టుకువచ్చి పొయిలో వేస్తాను. ఎంతసేపు? తాటాకులమంట పెడితే నిముషంలో నీళ్ళు కాగుతవి.

పేరి—అమ్మా! అజ్ఞానమ్మగారూ! పెళ్ళికొమారుడుస్నానానికి వచ్చినాడు. నీళ్ళుసిద్ధము చేయించినారా?

అజ్ఞా—నాయనా! నేనెన్ని పనులకని చావను. అన్నింటికీ నేనొక్కదాన్ని కొట్టుకోవలెను. అవతలవిఘ్నేశ్వర పూజకుబియ్యమే తేనా? ఇవతల అల్లుడికి నీళ్ళే యివ్వనా? కాలికి సహాయము వచ్చేవారు లేరుగదా? చేతికి సహాయమువచ్చేవారు లేరుగదా? నీళ్ళు పెట్టుమని జాముకిందనే కన్నమ్మతో చెప్పినాను. ఆవిడకు ఇంకాపొయిలో నిప్పు వెయ్యడానికే తీరుబడికాలేదు.

కన్న—నీకేం మాటలు చెపుచావు. పనిచేశేదానికి కష్టంనాకు తెలుస్తుంది. నూతిలోనుంచి బిందెడునీళ్ళు పైకివచ్చేటప్పటికి గుడ్లు మీదికి వస్తవి. నాకుమాత్రం పనిచెయ్యడానికి వెయిచేతులున్నవా? వెయి కాళ్లున్నవా?

పెద్ద—దానికేమి లెండి. శాస్త్రప్రకారం మంగళస్నానాలు వేడినీళ్ళతో చేయనేరాదు. పేరిశాస్త్రిగారూ! నూతిదగ్గఱకు వెళుదాం రండి. కన్నమ్మనీళ్లుతోడిపోస్తుంది. (అని నడచుచున్నాడు.)

కన్న—పెద్దయ్యగారూ! ఈమెత్తుపీటమీఁద కూర్చుండండి. (అని నాలుగు చేదలు నీళ్లుతోడి మీఁదపోయుచున్నది)

పెద్ద—అహాహాహాహా! ఇహిహిహీహీ! ఉహుహుహూహూ! (అని వడఁకుచు వెనుక కొలుగుచున్నాఁడు)

పేరిశా—(తటాలునఁ బడకుండఁ బట్టుకొని) కన్నమ్మా! కన్నమ్మా! ఇఁక నీళ్ళు పొయ్యకు.

కన్న—ఏమినాయనా? ఏమినాయనా? (అని పెళ్ళికొమారుని తడివిచూచి పెదవివిఱిచి పెద్దగొంతుకతో) ఓఅజ్ఞానమ్మా! ఓకామయ్యగారూ! పెండ్లికుమారుఁడు మాటలేకుండా పడిపోయినాఁడు. వేగిరము రండి. (అని కేక వేయుచున్నది.)

(ఆకేకవిని అందఱును లోపలినుండి గొల్లున పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నారు.)

సోమ—మీరెవ్వరూ తొందరపడకండి. పెద్దయ్యగారికి వచ్చిన భయములేదు. శాస్త్రిగారూ! వేగిరం చెవులు ముయ్యండి.

కన్న—ఇంకాయెక్కడిపెద్దయ్యగారునాయనా! శీతాకాలంలో రాత్రిరెండుఝాముల వేళ చన్నీళ్లు మీఁదపడఁగానే మీఁదిప్రాణాలు మీఁదలేచిపోయినవి (అని చేతులు చఱచుచు వెక్కివెక్కి యేడ్చుచున్నది.)

పేరిశా—కన్నమ్మా! బంధువులందరూ వూరకుండఁగా, మధ్య పనికివచ్చినదానవు నీవు రాగాలుపెడుచావేమి? శుభకార్యం ముందు పెట్టుకొని, ఇటువంటిఅవాచికాలు పలుకరాదు. ఊరకో,

సోమ—పెద్దప్రాణముగనుక వడగళ్ళవలెనీళ్ళుమీఁదపడఁగానే దేహము కొయ్య అయిపోయినదిగాని, మరేమీలేదు. ఇంకకొంచము సేపటికి తెలివి వస్తుంది. లోపలికి తీసికొని పోదాముదండి. (అని పేరి

శాస్త్రియు తానును తోడుపట్టి పంచపాళిలోనికిఁ గొనిపోయి చాప మీఁద పరుండఁబెట్టుచున్నారు)

పేరిశా—కామయ్యగారూ! ఆదడివి పాతతాటాకులు నాలుగందుకోండి. మంటవేతాము. ఓరీ! చాకలవెంకా! కాగడాకు వక ఆకు ముట్టించి యీలా గిచ్చిపోరా. (అని మంటవేయుచున్నాఁడు)

పెద్ద—(మంటకాకచేత కొంచెముసేపటికి తెలివివచ్చి కన్నులు విప్పిచూచి) సోమరాజుగారూ! నావంటి పడుచువాళ్ళకే చలియిలాగున ముంచుకొనిపోచూ వున్నది. ఇఖ ముసలివాళ్ళేలావుంచారోగదా?

పేరిశాస్త్రిగారూ! ముహూర్తసమయము మించిపోచుంది. వేగిరం వివాహవేదిక దగ్గఱకు వెళుదాము రండి (అని లేవఁబోయి లేవలేకున్నాడు)

సోమ—మీరు కొంచెం వోపిక చెయ్యండి. మేము తీసుకొని పోచాము. (అని మెల్లగా లేవఁదీసి తానును పేరిశాస్త్రియు చెఱియొక చేయియుఁ బట్టుకొనిపోయి పీటమీఁదఁ గూరుచుండఁబెట్టుచున్నారు.)

పేరిశా-కామయ్యగారూ! పెద్దయ్యగారు చిన్నప్పటినుంచీ మహా సుకుమారులుసుమండీ. చూచినారా? చన్నీళ్ళు తాళలేకపోయినారు

(నాటితంతంతయు శాస్త్రోక్తముగా జరగినమీఁదట పెండ్లి
కొమాఁరుఁడు విడిదికి బోవుచున్నాఁడు.)

---

౨ ప్రదేశము—పెండ్లికూమారుని యిల్లు.

[నీలకంఠ సోమయాజులుగారు మొదలగుసభికులుకూరుచున్నతరువాత
బట్టతల-అలవేణియు, సొట్టకాలి-హంసయానయు, చిలికి
కన్నుల-చకోరాక్షియు, నత్తినోటి-మంజువాణియు,
ప్రవేశించుచున్నారు.]

మంజువాణి-సస్సస్సభవారికి దద్దద్దణ్ణాలండి. నన్నన్నాదరామ క్రియ మీఁది వవ్వవ్వర్ణం పప్పప్పడుదునా అండి? (అని శంఖధ్వనితో

అఅఅఅయ్యయ్యో యెగటాయనే. పప్పయ్యదమీదా సేరి పప్పవ్వళించియుండేసామికి. అయ్యయ్యో యెగటాయనే, (సభికులవంక(జూచి) అసలే నన్నన్నాది కికిక్కిచుగొంతుకండి దద్దద్దానిమీఁద నన్నన్నా సెల్లెలూ నెన్నెనూమమ్మమ్మాటామాటాఅఅనుకుంటేబొబ్బొంగుపోయింఁదండి.

[ఇంతలోకొందఱు తాంబూలములకు వచ్చిన పెద్దమనుష్యులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

నీల—భోగరాజుగారూ! దయచెయ్యండి. భీమరాజుగారూ! కూర్చుండఁడి. సుబ్బారావుగారూ! మీరు పయికిదయచెయ్యవలెను.

మంజ— (అందఱికిదండముపెట్టి) అఅఅయ్యెయ్యో—మద్దెల తి త్తి త్తిన్నగా వాయించు- ఆఅఅయ్యెయ్యో—త్రిత్రిపుటతాళము—అఅ అయ్యెయ్యో—లల్లయ పడడంలేదు.

భోగ—భీమరాజుగారూ! దీనికంఠముచూచినారా? కొంచెము న త్తి అన్నమాట వక్క టేకాని, కిన్నెరస్వరముసుమండీ.

భీమ—కొంచెం బొంగుగాకూడావున్నది.

భోగ—బొంగయితేనేమి? ఎంతమార్దవంగా వున్నదో కనిపెట్టినారు కారుగదా?

భీమ—ఆపాడేపాటలోకొన్ని అపస్వరాలుకూడావున్నవిసుమండీ.

భోగ—ఆఅపస్వరాలుకవిత్వముచెప్పినవారివిగాని, దానివికావు.

భీమ—పతాకహస్తము పట్టినప్పుడు వేళ్లుతిన్నగా వంచలేదేమి?

భోగ—అంతకంటె వేళ్లువంగితే సొగసేలేదు. ఆలాగే వుండవలెను.

భీమ—నాట్యముచేసేటప్పుడుభృంగివలెకాళ్లెత్తెత్తి వేస్తుందేమి?

భోగ—భరతశాస్త్రమందు మీకు బాగా పరిచయంలేదుగనుక ఆలాగంటున్నారుగాని దానిపాదాభినయ మెంత అందమయినది?

భీమ—ఎంత దివ్యమయిన నాట్యమూ గాకుంటే మూడు వందల రూపాయలు పెట్టి కన్నెఱికము చేసి, మీరు పూరికే నెలకు ముప్ఫయి రూపాయలిచ్చి దాన్ని వుంచుకుంటారా?

భోగ—అహహహాహా! (అని నవ్వి) ముప్ఫయిరూపాయలు లెఖ్ఖయేమిటి? నాసొమ్మంతా దానిదే. ఒక్కనాటిదాని "పాతివ్రత్యమహిమ" కు యేమి యిచ్చినా యివ్వవచ్చును.

భీమ—పరమేశ్వరావధానులుగారు రాత్రి మీయింటికివచ్చి తాంబూలానికి పిలువలేనట్టున్నదే.

భోగ—మాయిల్లు చాలాదూరమయినందున, చీకట్లో రాలేకపోయినారు. పెద్దయ్యగారి స్వజనములోవారము మమ్మల్ని వేరే పిలువవలెనా? నాకటువంటి అభ్యంతరంలేదు. పిలువకపోయినా నేను అనేక చోట్లకు వెళుతూనేవున్నాను. నామాటయందు నమ్మకము లేకపోతే, ఈమంజువాణిని అడిగిచూడండి.

భీమ—అక్కఱలేదు. మీరుమాత్రము నాతో అబద్ధమాడుతారా? వెనుక మంజువాణి మేళముకట్టినప్పుడు మాయింటికిన్ని పిలువకుండానే వచ్చినారు అవునవును. అందఱున్ను రూపాయరూపాయవసూలు వేస్తే, మీరు నాలుగురూపాయలు వేసినారు. నాకు బాగా జ్ఞాపకమున్నది.

సుబ్బా—ఓసీ! మంజువాణీ! నీవు కొంచెంసేపు అవతలవుండి, ఒక్కమాటు చకోరాక్షిని గజ్జెకట్టుమను.

భోగ—మీరు వుంచుకొన్నది కావడంచేతనా, దాన్ని ఆడుమంటూ వున్నారు.

సుబ్బా—తొందరపడక గజ్జెకట్టనియ్యండి. మీదానిపాటు సొగసూ మాదానిపాటసొగసూ చిత్తగింతురుగాని.

[నర్తినోటి మంజువాణి వెనుకకుపోయి, చికిలికన్నుల చకోరాక్షి గజ్జెకట్టుకొని ముందుకువచ్చి నిలుచున్నది.]

చకో—(చేతులుజోడించి) సభవారికి దణ్ణాలండి.

సుబ్బా—ఏదీ కాంభోజిరాగముమీఁది "నోరెత్తనైతినమ్మా" అన్నపదముపాడు.

చకో—నోరెత్తనైతినమ్మా-ఓచెలియ నే-నోరెత్తనైతినమ్మా. వీరువారందఱు వింటే సిగ్గయ్యీనని-నోరెత్తనైతినమ్మా.

సుబ్బా—భీమరాజుగారూ! కొదువవన్నీ అట్లావుండఁగా, దీని నేత్రాభినయంవక్కటే లక్ష చేస్తుందిసుమండీ

భీమ—నేత్రాభినయానికేమిగాని, పాదాభినయములో సొట్టకాలి హంసయానఅయినా దీనికి చాలనుసుమండీ.

(ఇంతలో మఱికొందఱు పెద్దమనుష్యులు తాంబూలమునకువచ్చి ప్రవేశించుచున్నారు.)

నీల—సోమయాజులుగారూ! దయచెయ్యండి; రామస్వామిగారూ! రండి; వెంకప్పగారూ! కూర్చుండండి.

చకో—(అందఱికి దండముపెట్టి)

కలికిరో మోవిపై * కాటుకనిగ్గులతోను
చెలువుడింటికివచ్చెనె * అందుకు లోలో
పలనె నొచ్చుకొని * పలికినందుకు విభుఁ
డులికి రంతులుచేసెనె * ఆసుద్దులు
చెలులడిగితేనుప * వ్వులకనివారితో
మలయజగంధిరో * మఱుగుచేసితినింతె.
నోరెత్తనైతినమ్మా. ఓచెలి-

సోమ—రామస్వామిగారూ! పెద్దయ్యగారి ముఖ్యస్నేహితులు గంగరాజుగారు యెందుకువచ్చినారు కారో మీరెఱుఁగుదురా?

రామ—ఆయన పదిదినాలనులోపల తహాశ్శీల్ దారుగారు మొదలయినవారియిళ్ళల్లో సుమారు పదిపన్నెండు రూపాయలు వసూళ్ళు

చదివించినారు. ఆయనకువచ్చేది నెలకు పదిరూపాయలు జీతము గదా? ఆపదిరూపాయలూ యీప్రకారంగా పోయినవి. చేతిలో సొమ్ములేక యిక్కడికి రావడం మానుకొన్నారు.

సోమ—ముఖ్యస్నేహితుడికన్న తహశ్శీలుదారుగా రెక్కవా? స్నేహితునిమనస్సు సంతోషపెట్టడానికి యేఅప్పోసొప్పోచేసి వక్క రూపాయ తీసికొనిరాలేకపోయినారా?

రా—మొన్న శిరస్తాదారుగారి యింటివద్ద యివ్వడానికిచేసిన అప్పుకే ఋణప్రదాత నిత్యమూ తొందర పెడుతూవుండగా, నేటి ఉదయాన్న దాహంతాగేకంచుచెంబు తాకట్టుపెట్టిబకులుతీర్చినారు. ఇప్పుడు మళ్ళీయెక్కడ ఋణము తేగలరు?

సోమ—అటువంటి స్థితిలో శిరస్తాదారుగారి యింటికీ, తహశ్శీల్దారుగారి యింటికీ, యెందుకు వెళ్ళవలెను?

రామ—అక్కడికిమాత్రం వారిమీది భక్తిచేత వెళ్ళారనుకున్నారా? వారిని పట్టివున్న అధికారపిశాచానికి వెఱచి వెళ్ళినారు. మొన్నకోమటి సుబ్బిసెట్టి తహశ్శీలుదారుగారియింట్లో వసూలు వెయ్యకపోవడంచేత, ఆమర్నాడు గుమ్మంలో పెంటవున్నదని వంక పెట్టి నాల్గురూపాయలు జురుమానావేశారు చూచారుకారా?

సోమ—సున హనుమన్లుగారుకూడా వచ్చారుకారేమి? పొద్దున్నే కనబడి నాతోవస్తానని చెప్పినారే.

రామ—ఆయన వుదయాన్నుంచీ రూపాయకోసమే తిరుగుతూ వున్నారు. ఎక్కడా అప్పుపుట్టలేదట! రూపాయిలేకుండావస్తే నలుగురూ వసూళ్ళువేస్తూవుంటే తానుమాత్రం వెయ్యకపోతే పరువు తక్కువగా వుంటుందని యెంచి రాలేదు. వట్టితాంబూలం చేతులో పెట్టి వెళ్ళితే, తెల్లవారింది మొదటుకొని రూపాయ చేతిలోపడేదాకా నిత్యమూవచ్చి బోగంది పీకిస్తూవుంటుంది.

సోమ—ఈ హేతువుచేతనే పెద్దయ్యగారి మిత్రులు చాలామంది రాలేనట్టున్నారు.

(చెవిటి చయనులుగారు చేయిపట్టుకొని తీసికొనిరాఁగా గుడ్డి గున్నయ్యగారు ప్రవేశించుచున్నారు.)

నీల—చయనులుగారూ! రండి. గున్నయ్యగారూ! దయచెయ్యండి.

గున్న—పరమేశ్వరావధానులుగారా పలకరిస్తూవున్నారు?

చయ—నీలకంఠ సోమయాజులుగారూ! యింత పొద్దుపోయి వచ్చారేమని అడుగుచూవున్నారా?

గున్న—చయనులుగారూ! పాటకేంగాని ఈభోగంది ఆట దివ్యంగా ఆడుచూవుంది. నిజం చెపుచూవున్నాను. నేనంధుణ్నని నమ్మకపోయేరుసుమండీ.

చయ—చెవిటివాణ్నయితే అయినానుగాని దీని ఆటను నేను మెచ్చుకోను. ఇంతకంటే చక్కగా ఆడేవాళ్లను లక్షమందిని చూచాను. యేం మెచ్చుకొన్నా దీనిపాటను మెచ్చుకోవచ్చును.

వెంకప్ప—అదుగో భోగరాజుగారు వచ్చి ఆమూలకూర్చున్నారు.

రామ—మంజువాణి వచ్చినతరువాత వారు రాకుండావుంటారా? మొన్నటి వుదయాన్ని కళ్ళులేని బీదముసలివాఁడు వకడు రెండు దినాలనుంచి అన్నంలేకవచ్చి యాచించినప్పుడు, చిల్లిగవ్వయినా లేదన్నారు. నేనుకూడా బహువిధాల చెప్పిచూచానుగాని కార్యం లేకపోయింది. ఆరాత్రి శిరస్తాదారుగారి లోపల నాలుగు రూపాయీలు వసూలువేశారు సుమండీ.

వెంక—అదుగో సుబ్బారావుగారుకూడా వచ్చినారు.

[పరమేశ్వరావధానులుగారుగంధమును, నీలకంఠసోమయాజులుగారు తాంబూలములను ఇచ్చినతరువాత, సోమరాజుగారు, భీమరాజుగారు, రామస్వామిగారు, వెంకప్పగారు, లేచి ఒక్కొకరు రూపాయచొప్పున తాంబూలములోపెట్టి భోగమువానికిచ్చి వెళ్ళిరి.]

భోగ—నీలకంఠ సోమయాజులుగారూ! వక్కసారిమంజువాణి చేత సభలో కాలువాపట్టింతామా?

నీల—ఇప్పటికే రాత్రి రెండుగంటలయినది. ఈపాటి సభ చాలింతాము.

(భోగరాజుగారును, సుబ్బారావుగారును, నాలుగేసి రూపాయిాలు తాంబూలములోఁబెట్టి తమ ప్రియురాండ్ర చేతిలోఁ బెట్టుచున్నారు.)

పర-మంజువాణీ! యీపాటి మేళంచాలించిమిారింటికిపోవచ్చును

(భోగరాజుగారును, సుబ్బారావుగారును తోడరాఁగా వేశ్యలు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము

ప్రదేశము—పెండ్లికూఁతువారి గృహములోని చావడి.

(దంపతులు పీటలమిాఁదకూర్చుండియుండఁగా, భాగవతుల పాపయ్యసోమయాజులు, సాగి సర్వావధానులు మొదలగువారు ప్రవేశించుచున్నారు.)

పాప—ఇప్పుడు మధ్యాహ్నం మూడుఝాములైంది. మనం నాల్గుగ్గడియలనుంచి సభాపతి వేదులవెంకయ్యగారికోసంకనిపెట్టుకుని వున్నాము. అదుగో ఆయనకూడా వస్తూవున్నారు. ఇఁక సంకల్పానకు సభవారి అనుజ్ఞ?

సభవారు—అయంముహూర్త స్సుముహూర్తోఅస్తు.

(వేదుల వెంకయ్య ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

పాప-సభాపతిగారూ! దయచెయ్యండి. మీానిమిత్తం ఝాంనుంచి సభవారందరూనిరీక్షిస్తూవున్నారు. ఇంత ఆలస్యంచేసినారేమి?

వెంక—కోమటి కన్నయ్యసెట్టిగారిలోపలసదస్యంకాగా నేనేనూ మీ వెంట నేబయలుదేరినాను. సంభావన తిన్నగాయివ్వలేదనిపేరూరు నుంచి వచ్చినబ్రాహ్మలు తోరణాలు తెంపివేసికన్నయ్యసెట్టినిమీాద పడికొట్టడానికి సిద్ధమయినారు. నేను వాళ్ళను బతిమాలుకొనినాలుగు రూపాయిలు కన్నయ్యసెట్టిచేత ఇప్పించి కలహం నివారించివచ్చే టప్పటికి యింత సేపయింది. అందులో నాకూడా రెండురూపాయల సొమ్ము లాభించింది.

సర్వా—గాడిదకొడుకు కన్నయ్యసెట్టి సంభావన మిక్కిలితక్కు వగా యిచ్చినాడుసుమండీ. పెద్దకొడుకు పెళ్ళిచేస్తూ తనబ్రతుకు పెట్టు కొని తలకొకడబ్బా సంభావనయిస్తాడు?

వెంక—పెద్దయ్యగారిలోపల పెళ్ళవుచుందనివిని యిరవై ఆమడ నుంచి బ్రాహ్మలువచ్చారు. కాని కానిచొప్పునయిచ్చినా, ప్రత్యేకంగా సంభావనకిందమూడువందలయాభై రూపాయిలు అయినవి. సంభావన పుచ్చుకున్నవాళ్ళే కొందఱు మళ్ళీమళ్ళీవచ్చి రెండుమూడు పర్యాయ ములు పుచ్చుకొన్నారు.

పెద్దయ్యగారు—సభాతాంబూలం వైదీకులలో యెవరికి యిప్పించినారు?

వెంక—అమలాపురాన్నుంచివచ్చిన చతుశ్శాస్త్రపండితుడైన హరిశాస్త్రుల్లగారికి యిప్పించవలెనని చాలామంది ప్రయత్నంచేశారు. కాని వారిమాట పడనివ్వక గ్రామంలోవుండేవారి కేకానియివ్వగూడ దని పట్టుపట్టి తుదకుమనఅప్పన్నబావగారి కేయిప్పించినాను. నామేన ల్లుడు శంకరశాస్త్రికి యిప్పించా లనుకున్నానుగాని, వాడు ముండ యింటికిపోయి వేళకురానందున వల్లపడ్డది కాదు.

సాప—సభాపతిగారూ! సభాతాంబూలానికి సమయమయ్యింది,

వెంక—త్రిమతస్థులకూ తాంబూలాలు పెట్టి పళ్ళెం అక్కడ వుంచండి.

ముడుంబి నరసింహాచార్యులు—విశిష్టాద్వైత మతస్థులలో సభా తాంబూలం నాకు రావలెను.

సర్వా—విద్వాంసుడు మాడభూషి మాధవాచార్లుగారు వుండగా నీకెలావస్తుంది?

వెంక—ఆయనమాట చూచుకొందాంగాని, అద్వైత తాంబూలం ముందుగా మా శంకరశాస్త్రికిప్పించండి—ఓరీ! శంకరశాస్త్రీ! నీవు లేచివచ్చి సభాతాంబూలం పుచ్చుకో.

బ్రాహ్మణులు—అయ్యయ్యో! చదువుకొన్న పెద్దవాళ్ళందరమూ వుండగా వక్క ఆశీర్వచనపనసైనా రాని యితనికేం తాంబూలం? ఆలోచించి మరీయివ్వండి.

వెంక—మా గ్రామంలో మర్యాదయింతే. మావాడు యీవక్కచోటనే పుచ్చుకొన్నాడా యేమిటి? వాడుండగా సభా తాంబూలం మరియెవరికీ రాదు. తండ్రిపోయిన ముప్ఫయి సంవత్సరాలనుంచీ గ్రామంలో జరిగే ప్రతివివాహంలో నూ సభా తాంబూలం వాడికే ముడుతూవున్నది ఈఆచారం తప్పించడానికి యెవరిచేత అవుతుంది? ఓరీ! శంకరశాస్త్రీ! ఎవరడ్డం వస్తారో చూతాం లేచివచ్చి తాంబూలం పుచ్చుకో.

సర్వా—రెండో తాంబూలం మాధవాచార్లుగారికి దయ చెయ్యండి

వెంక—వల్లపడదు. మొన్న గొల్లమల్లిగాడింట్లో వివాహం జరిగినప్పుడు సభాతాంబూలం నరసింహాచార్లకే ముట్టింది. అప్పుడు మాధవాచార్లు దగ్గిరవుండి యేంచేశాడు? అప్పుడు రాంది యిప్పుడు మాత్రం యెలావస్తుంది? నాలుగుముక్కలు చదువుకోగానే సరిఅనుకున్నారా? నంబి నరసింహాచార్లు పులిహోర దద్దోజనమూ పెట్టినందుకే అగ్రతాంబూలం యివ్వచ్చును. నరసింహాచార్యులూ! వచ్చి పుచ్చుకో.

పాప—సభలో ద్వైతమతస్థులెవరైనా వున్నారా?

వెంక—గోవిందరావుపంతులుగారి వంటాచార్లుఆమూలకూర్చున్నాడు. మాడ్లో తాంబూలం ఆయన్నిపుచ్చుకోమనండి. ఆయనతప్ప మాధ్వులలో మరిఎవరున్నూ రాలేదు.

పాప—సభా తాంబూలాలు యివ్వడం అయినదిగనుక సభవారిపాటిమహదాశీర్వచనం కానియ్యవచ్చు.

(అప్పుడు బ్రాహ్మణోత్తములు మహదాశీర్వచనముచేసి దంపతులమీద అక్షతలను జల్లుచున్నారు.

పెద్ద—బ్రాహ్మణులను గొడ్డిపెట్టినారా?

బ్రాహ్మణులు—పెద్దయ్యగారూ! మీప్రసిద్ధివినియిరవైఆమడనుంచి వచ్చినాము. ఇప్పుడువిరివిగా సంభావన యిచ్చారంటే, మీయశస్సు లోకంలో ఆచంద్రార్కంగా వుంచుంది. ఇక మీరుచేసే కార్యాల్లోయింతకంటేగొప్పవి లేవు.

పెద్ద—మీరందరూ దొడ్లోకిపొండి. సంభావనలో లోపంజరగనియ్యను.

పాపయ్య—సంభావననిమిత్తంసొమ్ము తీసుకురావడానికిలోపలికి వెళ్ళినారు. వారువచ్చేదాకామనంయిక్కడనుంచికదలవద్దు. శాస్త్రీ! ఈనడుమ నీవేమో కామయ్యగారిదగ్గిర, ముసలివాడికి కన్యనుయిచ్చి చిన్నదానిబరువుకంటె రెండురెట్లుగా ధనం పుచ్చుకోవచ్చుననిన్నీ, ముసలిబ్రాహ్మడికికన్యనిచ్చిధనం పుచ్చుకొన్నవారికికోటికన్యాప్రదానాలఫలం కలుగుతుందనిన్నీ, రెండుస్మృతివచనాలు చదివినావట! వక ముసలిబ్రాహ్మడికి కన్యనుమాట్లాడవలసిఉన్నది. ఆశ్లోకాలుయేస్మృతిలోవో చెప్పి,నాకువ్రాసియిస్తావా?

శాస్త్రి—కామయ్యగారిని వొప్పించడానికి మూడుదినాలు కష్టపడి నేనే ఆశ్లోకాలనుకల్పించినాను. మొన్నఘాటినితీసుకుపోయి, హరి

శాస్త్రుర్ల వారికిచూపించేటప్పటికి, వాటిలో ఆరో అక్షరం లఘువుపుండ వలసిందానికి గురువుపడ్డందున రెండుశ్లోకాలకూఛందోభంగం కలిగిం దని సెలవిచ్చారు.

[బ్రాహ్మణుల వందలకొద్ది దొడ్డిలోకిఁబోండని కేకలు వేయుచు, చేతిలో రూపాయలసంచిని పట్టుకొని నీలకంఠ సోమయాజులుగారును, పరమేశ్వరావధానులుగారును ప్రవేశించుచున్నారు.]

పెద్ద—మనం సంభావన యెంతయిస్తే బాగావుంటుంది?

నీల—అంతదూరాన్నుంచిబ్రాహ్మలు వచ్చినప్పుడు పెద్దవాళ్ళకు రూపాయచొప్పునా చిన్నవాళ్ళకు అర్ధరూపాయచొప్పునా అయినా యివ్వకపోతేబాగావుండదు.

పర—వేడుకసమయంలో మనం సొమ్ముకు వెనకాముందూ చూడకూడదు. వకరికి వకలాగునామరివకరికి మరివకలాగు గా యివ్వ డంకంటె చిన్నాపెద్దా అనేభేదం విచారించకుండా అందరికీయేకంగా రూపాయచొప్పనే యిస్తే బాగావుంటుందని నేను తలుస్తాను.

పెద్ద—మీరాయిద్దరూ ఆలోచించి మీరాయిష్టంవచ్చినట్టు పంచి పెట్టండి. ఇప్పుడు రెండువేలరూపాయలున్నవి. దొడ్డిపద్దకు నడవండి.

బ్రాహ్మ-నీలకంఠసోమయాజులుగారూ!—నాకు—నాకు— నాకు—నాకు.

నీల-ఏమయ్యాబ్రాహ్మడా! నీవొకసారిపుచ్చుకున్నట్టున్నావే.

బ్రా—నేను కాను. యెవరినిచూచి నన్ననుకొన్నారో.

పర—లోపల బ్రాహ్మలు కొట్టుకొంచున్నారు—మీాదకురాకు మీాదకురాకు. మీారందరూ నన్నిల్లాచుట్టుకుంటే నేనెల్లా సంభావన యిస్తాను?

బ్రా—నేను సోమయాజుల్ని. నాకందరికంటె విశేషంగా ముట్టవలెను.

పర—ఏమయ్యా! నీవక్కడవుచుకనిమళ్ళీయిక్కడికివచ్చావు?— నీలకంఠసోమయాజులుగారూ! యీబ్రాహ్మడికి మీరివ్వలేదా?

నీల—యేదీ మొఖంచూణ్నియ్యండి. యీబ్రాహ్మడు నాదగ్గిర కూడా రెండుమూట్లు పుచ్చుకొన్నట్లు అనుమానపడ్డాను. ఇందాకా మూశారుకారా? నేనీయన్నడిగినాను.

బ్రా—రామరామా! పెద్దలు మీరేయిలాగ అబద్ధాలాడు చున్నారేమయ్యా?

నీల—మీరాసాహేబూ! దొడ్లో బ్రాహ్మల్ని యివతలికి రాని య్యకు. మేంవెళ్ళిపెద్దయ్యగార్నడిగి సొమ్ముతీసుకుని యిప్పుడేవస్తాం.

(అని నీలకంఠసోమయాజులుగారును పరమేశ్వరావధానులు గారును లోపలికి నడుచుచున్నారు.)

పర—నీలకంఠసోమయాజులుగారూ! మీరుపంచిపెట్టిన వెయ్యి రూపాయలలోనూ మీరేంమిగుల్చుకున్నారు?

నీల—ముప్ఫయిరూపాయలుతీసి మొదట్నేఅంగోస్త్రంకొంగున కట్టుకొని బొడ్లోదోపుకున్నాను. అంతకంటే నేనేమీ తీసుకోలేదు. మీరేంతీసుకున్నారు?

పర—నేను చివరకు తీసుకుందామనుకొని సంభావనయిచ్చి సుమారు పాతికిరూపాయిలు చేతులోపట్టుకొనేటప్పటికి పేమారి బ్రాహ్మలు మీదబడి గుప్పిలి విదిలించుకుని తీసుకుపోయినారు. వాళ్ళనువదల్చుకొని యివతలపడడమే దుర్ఘటమయింది.

నీల—పెద్దయ్యగారు వుండేచోటికి వచ్చాం, ఇక యీసంగతి మాటాడకండి.

పర—పెద్దయ్యగారూ! అథమం యింకా రెండువేల రూపాయ లైనా తెప్పిస్తేనేగాని మాటదక్కేవుపాయం కనబడదు. రెండువేల రూపాయలూ అయినవి. ఇంకా దొడ్లోవారు తరగనేలేదు.

నీల—వేగిరం రూపాయ లిప్పిస్తేనేగాని పరువు నిలవదు. అవతల బ్రాహ్మలల్లరి చేస్తూవున్నారు.

పెద్ద—యిదివరకే పెళ్ళినిమిత్తం మాన్యంమీద పదిహేను వందల రూపాయలు బదులుతెప్పించాను. మనం మాన్యం చెస్తూవున్న వెంకటరెడ్డి సావిట్లో కూర్చున్నాడు. ఇలాపిలవండి.

[వెంకటరెడ్డి ప్రవేశించుచున్నాడు]

పెద్ద—వెంకటరెడ్డీ! సంభావననిమిత్తం మాకింకా రెండువేల రూపాయలు కావలసివున్నవి. ఇదివరకు తాకట్టుపెట్టిన మాన్యం మీద యిప్పుడే ఆసొమ్మివ్వవలెను.

వెంక—ఇదివర్కే మాన్నెంమీద పదిహేనువందల రూపాయ లిచ్చాను. మూడుసంవత్సరాల్లో సొమ్మివ్వకపోతే మాన్యాలు నాకిందొచ్చేలాగు పత్రం రాసిస్తేనేకాని నేను సొమ్మివ్వను.

పెద్ద—అలాగే వ్రాసిస్తాను. నీవింటికివెళ్ళి సొమ్మట్టుకురా. యీలోగా పత్రం వ్రాయించి వుంచుతాను.—నీలకంఠసోమయాజులుగారూ! యీకాగితంమీద వెంకటరెడ్డి కోరినట్టు నాపేరెట్టి పత్రం రాసి మీరిద్దరూ సాక్షివ్రాళ్ళు చెయ్యండి. నేను నాచేవ్రాళ్ళేస్తాను.

[వెంకటరెడ్డి యింటికిఁబరుగెత్తుకొనివెళ్ళి సొమ్ముతెచ్చి పత్రముపుచ్చుకొని సొమ్మిచ్చుచున్నాడు]

పెద్ద—సోమయాజులుగారూ! సొమ్ముతీసుకొనిపోయి వేగిరం సంభావన కానియ్యండి. పడమట నాలుగ్గడియల పొద్దుంది. సంభావన పూర్తిఅయేదాకా భోజనాలకు లేవడానికి వల్లపడదు.

బ్రాహ్మణులు—(దొడ్డిలో) రూపాయలు వస్తూవున్నవి—రూపాయలువస్తూవున్నవి—నీలకంఠసోమయాజులుగారూ! మేము గుంటూరినుంచివచ్చాము—పరమేశ్వరావధానులుగారూ! మేము విజయనగరాన్నుంచి వచ్చాము.

నీల—తొందరపడకండి వస్తూన్నాము.

బ్రా—సుబ్బావధానులుగారూ! మనంపెద్దయ్యగారేమో వరాలో మాడలో యిస్తాడనుకొన్నాము. చివరకు తుస్సుమని రూపాయి చేతిలో పెట్టినాఁడు.

సుబ్బా—జోడిపెళ్ళిలే. ఎలాగైతేయేమి యిచ్చారు వెధవ సంభావన. సూరావధాన్లూ! యేమీలేని అటుకుల వెంకమ్మిచ్చిందే నాలుగణాలు మొన్నకూతురుపెళ్ళికి.

సూరా—లక్ష్మణావధాన్లూ! నీవుశిష్టుణ్నని చాలాపీడించినావే. నీకేమైనా యెక్కువిచ్చారా?

లక్ష్మ—యీమహాసంఘంలో అధికారం చూశేవారెవ్వరు? నీళ్ళకావిళ్ళ కొండిగాడూ నేనూ సమానమయినాము. వాడికీ రూపాయి నాకూరూపాయీ?

సుబ్బా—కానూరిబ్రాహ్మలేసరి. వొకొక్కడు గోడల్దూకి దొడ్లో ప్రవేశించి మూడేసిమాట్లు పుచ్చుకున్నవాడే మళ్ళీ పుచ్చుకున్నాఁడు.

సూరా—సుబ్బావధానులుగారూ! చూచావా? నీళ్ళకావళ్ళ కొండిగాడున్నూ పీనుగుల పేరిగాడున్నూ రామచంద్రపురాన్నుంచి వచ్చిన జటావల్లభుణ్ని యేప్రకారంగా గోడమీఁద పడదోశారో.

సుబ్బా—దానికేంగాని ముంగొండనుంచివచ్చిన ముసలిపండితుణ్ని గుమ్మం దగ్గిరవున్న తురకసాయిబు మహాచెడ్డదెబ్బలు కొట్టినాడునుమీ!

పర—కేకలువెయ్యకండి. కేకలువెయ్యకండి.

నీల—యెక్కణ్నో గోడపడ్డట్టు చప్పుడవుతూవున్నది.

పర—గోడపడదోసుకొని బ్రాహ్మలు మందమందలుగా వస్తూవున్నారు—ఆగు—ఆగు—మీదికిరాకు.

నీల—సొమ్ము దోచుకుపోతారు; దోచుకుపోతారు. చేతులు విరవకండి—కొట్టకండి.

పర—చచ్చిపోతిని, చచ్చిపోతిని. మీరాసాహే—

బ్రా—పెద్దయ్యయెక్కడ? వాణ్ని యిలాగురమ్మను—పట్టుకో.

లోపలివారు—బ్రాహ్మలు లోపలదూరి దొమ్మి చేస్తూవున్నారు. పెద్దయ్యగారూ! మిమ్మల్ని కొట్టిపోతారు. గదిలోకిపోయి తలుపు వేసుకోండి. ఇదుగో తోరణాలు త్రెంపుతూవున్నారు—పటాలు బద్దలు కొడుతూవున్నారు.

పెద్ద—మీరుపోయి ఠాణాలో తెలియచెయ్యండి.

(ఆరక్షకభటులు వచ్చినతరువాత బ్రాహ్మణులు పాఱి పోవుచున్నారు.)

పంచమాంకము

ప్రదేశము—నాలవనాఁడురాత్రి పెండ్లికూతురు యిల్లు.

(ధనాలకామయ్యయు, నీలకంఠసోమయాజులును, నీళ్ళకావళ్ళ కొండయ్యయు, మఱికొందఱును ప్రవేశించుచున్నారు.)

నీల-కామయ్యగారూ! యీరాత్రి పెద్దమనుష్యులు చాలామంది భోజనానికి వస్తారు. వార్నందర్నీ మీరెల్లా పరామర్శచేస్తారో సుమండీ.

కామ-ఉభయఖర్చులూ పెట్టుకొని పెద్దయ్యగారే సమస్తం జాగ్రత్తపెట్టుతూవుండఁగా నాపనియేముంది? అన్నిమీరే సమర్థించవలెను.

నీల—కొండయ్యా! అందరునూ రెండోసారిభోజనాలకు పిల్చి వచ్చినావా?

కొండ-'వంటలయిసిద్ధంగావున్నయి, విస్తళ్ళు వేశారు. పెద్దమనుష్యులు వచ్చికనిపెట్టుకున్నారు. వడ్డనకు మీరు రావడమేఅవసిష్టం' అని అందరితోనూ దీపాల వేళ్ళే చెప్పివచ్చాను.

నీల—వంటలెంతమట్టుకువచ్చినయి?

కొండ—కూరలుడికినవి. అన్నంవండడానికి నాలుగుబిందెలతో ఎసరుపెట్టినారు. ఇకపిండివంటకావలెను. వంటాలస్యంలేదు.

(ఒకతట్టలో చెంబులను మడిబట్టలను వేసికొనిదానిని నెత్తిమీద బెట్టుకొని యొకబ్రాహ్మణుడుప్రవేశించుచున్నాడు)

కొండ—పేరయ్యా! యీ చెంబులెవరివి?

పేర—రామచంద్రరావుగారివి. ఎక్కడపెట్టను?

కొండ—రెండోపంక్తిలో మొదటిపీటదగ్గరపెట్టు,

నీల—భోజనాలకువచ్చేవారువస్తూవున్నారు. కొండయ్యా! పీటలముందరవిస్తళ్ళు వేయించు.

(చేతిలో కంచుచెంబులతో నీళ్లుపట్టుకొని, బుజముల మీఁదతడిబట్టలుపెట్టుకొని, మడిబట్టలుకట్టుకొని, కొందఱుగృహస్థులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

నీల—మీరంతా కొన్నిపీటలువదలి కూర్చుండండి—కొండయ్యా! నీవింకోసారి వెళ్ళి వడ్డనఅవుతూందనిచెప్పి రానివారినిపిలుచుకురా.

కొండ—రామన్ననుపంపినాను—అదుగో — రామన్నవస్తూవున్నాడు—ఓరీ! రామన్నా! వెళ్ళినవారేమన్నారా?

రామ—అప్పయ్యపంతులుగారు రామన్నారు. పాపయ్యపంతులుగారు అందరూ పరిషేచనాలు చెయ్యబోయేటప్పుడువచ్చి పిలువుమన్నారు. వెంకటచలంగారుఇంట్లో లేరు యిప్పుడేలాంతరుమనిషికోసమ్మా

యెందుకో వీధిలోకి వెళ్ళినారని స్త్రీలుచెప్పినారు. విశ్వనాథంగారు మడిబట్టలు తేవడానికి బ్రాహ్మడికివర్తమానంపంపిఅతనికోసంయెదురు చూస్తూవున్నారు. సోమశాస్త్రిగారువస్తాంవెళ్ళమన్నారు. శావధాన్లుగారున్నూ అంతేచెప్పినారు. తక్కినవారందరూవచ్చారు.

నీల—కొండయ్యా! నీవొక్కపర్యాయంవెళ్ళి రావలసినవాళ్ళని నలుగుర్నీ కేకవేసిరా.

కొండ—చిత్తం. (అనివెళ్ళుచున్నాడు)

నీల—(పీటలమీఁదఁ కూరుచున్నవారితో) పాపం! మీరుచాలా సేపటినుంచి కూరుచున్నారు. భోజనాలకువచ్చేవారు వేగిరంరారు.

రాజన్న— పాపయ్యపంతులుగారెప్పుడీలాగే ఆలస్యంచేస్తారు.

భీమరాజు—బుచ్చయ్యపంతులుగారింటికి కిందటిసారిభోజనానికి వెళ్ళినప్పుడు వెంకటచలంగారు యేవేళకూవచ్చారుకారు. విస్తళ్ళల్లో వడ్డించాకకూడా వర్తమానంవెళ్ళేటప్పటికి చీకట్లో లాంతరుమనిషి కోసంబయల్దేరారు. కూలిమనిషిని కుదుర్చుకునివచ్చేటప్పటికి రాత్రి రెండుఝాములయింది. కొందరుపీటలమీదేనిద్రపోయారు; వడ్డించిన అన్నమూకూరలు చల్లారిపోవడమేకాకుండా విస్తళ్ళకు చీమలుపుట్టలు పోసినయి.

రాజ—ఇప్పుడూ వెంకటచలంగారే లాంతరుమనిషికోసంవెళ్ళి నారట! యీపప్రకారం పిండిఆరబోసినట్టు వెన్నెలవచ్చిందే. ఇంకా లాంతరెందుకు?

భీమ—ఆయనమనిషికోసం బయల్దేరేటప్పటికి వెన్నెలరాలేదు. అయినాలాంతరు పరువుకోసంగాని వెలుతురుకోసంకాదు.

[ఇంతలోకొండయ్య ప్రవేశించుచున్నాడు]

నీల—యేమోయికొండయ్యా! యెవరైనావచ్చారా?

కొండ-పాపయ్యపంతులుగారు అందరూవచ్చి అపుపోసనాలు పట్టేటప్పుడువర్తమానంచెయ్యమన్నారు. వెంకటచలంగారు మనిషిని తీసుకువచ్చిలాంతర్లో మైనవువత్తికొనడానికిబజార్లోకి వెళ్ళినారు. విశ్వనాథంగారు వచ్చారు. తక్కినయిద్దరూ వస్తారు.

నీల-రామన్నా! నీవోపర్యాయంవెళ్ళిరా?

రామ-వక్కవరుగులోవస్తాను. (అనినడుచుచున్నాఁడు)

రాజ-నాలుగ్గడియలనుంచి విస్తళ్ళదగ్గిరమడిగట్టుకుని కూర్చున్నాము. నాకుజలబాధకు పోవలసివున్నది. ఎంతోయిబ్బందిగావున్నది.

భీమ-వకరింటికిభోజనానికివస్తే యిదేబాధ సుఖంగాయింటివద్ద పెందలకాడే భోజనంచేసినంత వుత్తమపక్షంలేదు.

రామ- (మరలప్రవేశించి) వెంకటచలంగారుదయచేశారు. సోమశాస్త్రిగారు భోజనాలుపొద్దుపోతవని యిప్పుడేభోంచేసికూర్చున్నామని చెప్పమన్నారు. కామావధాన్లుగారునాఆలస్యంలేదునీతోటే వస్తానునడవమన్నారు. పాపయ్యపంతులుగారు యిందాకాచెప్పినట్టే చెప్పినారు.

నీల-పాపయ్యపంతులుగారితో అపుపోసనాలుపట్టబోతూవున్నారనిచెప్పి కామావధాన్లగారినికూడా కేక వేసిరా.

రామ-అభికాగం కానియ్యండి. నేను వారిద్దర్నీ నిముషంలో తీసుకునివస్తాను. (అని పరుగెత్తుచున్నాడు)

నీల-పాపయ్యపంతులుగారుదయచేశారు. ఇంకొక్క కామావధాన్లుగారుమాత్రమే రావలెను.

[అప్పుడొక బ్రాహ్మణుఁడు రోజుచుఁబరుగెత్తుకొనివచ్చికూరుచున్నవారివంక బాఱజూచుచున్నాడు]

రామ-ఏమయ్యా! నీవొచ్చావూ?

బ్రాహ్మ—భీమరాజుగారెక్కడున్నారు? ఆయన చిన్నకుమారుడు చంటిపిల్లవాడికి తేలుకుట్టింది యెవరెత్తుకున్నావుండక గిజగిజలాడుతూ వున్నాఁడు.

భీమ—(లేచి) నేనువెళుతాను. నాకు సెలవియ్యండి.

నీల—ముందరివిస్తరి వదలివెళ్ళకూడదు. కామావధాన్లగారి నిమిత్తం మనవారందరూ కనిపెట్టుకుంటారు. మీరీవసారాలో కూర్చుండి రెండుమెతుకులు నోట్లోవేసుకుని యిప్పుడే వెళుదురుగాని రండి—ఇక్కడ వున్నవారందరూ నామనవిచిత్తగించి అనుజ్ఞయివ్వవలెను. (అనిబలవంతపెట్టి విస్తరియొద్దఁ గూర్చుండఁబెట్టుచున్నాఁడు)

అందఱును—మాకు పరమసంతోషం—మీరుభోంచేసివెళ్ళండి.

రామ—(మరలఁబ్రవేశించి) కామావధాన్లగార్ని దుర్ఘటం మీద బయుల్దేర దీసివచ్చాను. ఆయన నాలుగ్గడియలనుంచి మనకోసం కనిపెట్టుకున్నారుని సెలవిచ్చారు.

[కామావధానులు వసారాలోనుండివచ్చి పంక్తులమధ్యను నిలువఁబడి మొగమెఱ్ఱచేసి చూచుచున్నాఁడు.]

రాజ—కామావధాన్లుగారూ! మీనిమిత్తం మేమందరమూ ఝాంనుంచి విస్తళ్ళదగ్గిర కనిపెట్టుకుని వున్నాము. పీటమీద శీఘ్రంగా దయచెయ్యండి.

కామ—(కోపదృష్టితో) భోజనానికి పిల్చినవారు యిలాగంటి పెద్దమనుష్యులని తెలిస్తే నేను భోజనానికి వస్తానా?

నీల—యేమి? యేమి? మావల్ల యేమి అపరాధంవచ్చింది? వస్తే మాఅపరాధం క్షమించాలెను.

కామ—పంచపాళీలో భోజనానికి కూర్చున్నవారెవరు?

నీల—మీనిమిత్తం మూడునాలుగు వర్తమానాలుపంపి, మీరావడం కొంచెం ఆలస్య మయ్యేటప్పటికి, యీలోపుగా ఆయన

చిన్నపిల్లవాడికి తేలుకొట్టిందని వర్తమానం వస్తే ఆయన భోజనం చెయ్యకుండా వెడతాడని తొందర పడడంచేత, సభవార్ని ప్రార్థించి వారిఅనుమతిమీద పంచపాళీలో వడ్డింపించినాను. సభవారందరూ మీకోసం కనిపెట్టుకొనివుంటామని సెలవిచ్చి ఆయన్ని భోజనం చెయ్యమన్నారు. నావల్ల కలిగిన అపచారం మన్నించాలెను.

కామా—మూడునాలుగుసార్లు కాదు. పందసార్లు పిలవాలెను. మొన్న బుచ్చయ్యపంతులుగారింట్లో పదిసార్లు పిలిపించుకొని మరీ భోజనానికి వెళ్ళినాను. వెనకసోమనాధశాస్త్రిగారిలోపల నేనువచ్చేవరకూ కనిపెట్టుకుని వుంటారో లేదో చూతామని వడ్డనయిన తరువాతకూడా మూడుఘంటలు ఆలస్యంచేశాను. ఎవరున్నూ యిలాగు చెయ్యలేదు. వారు పెద్దమనుష్యులు యెందుకుచేస్తారు? యీభీమరాజు యెలాగంటిపెద్దమనిషి? వీరందరూ చెపితే తానెలాకూర్చున్నాడు?

నీల—మావల్ల యెంతైనా అపరాధంవచ్చింది. క్షమించాలెను. (అని చేతులు జోడించుకొని బతిమాలుచున్నాడు.)

కామా—యిక నేనిక్కడ భోజనంచెయ్యను. ఛీ! పరువెంగని స్థలానికి యెప్పుడూ భోజనానికి రాకూడదు. (అని యడ్డమువచ్చిన వారిని త్రోచికొనుచు వెడలిపోవుచున్నాడు.)

సభవారు—మామనవి చిత్తగించాలెను-మాప్రార్థన అంగీకరించాలెను-మాయందు అనుగ్రహం వుంచాలెను. (అనియందఱును వచ్చి చేతులును గడ్డమును పట్టుకొని వేడుకొనుచున్నారు.)

కామా—నన్ను పోనియ్యండి—నాకడ్డంరాకండి.

[లోపలి కోలాహలమువిని పెద్దయ్యగారు పరుగెత్తుకొనివచ్చి సంగతి తెలిసికొని, దీనత్వముతో గుమ్మమునకడ్డముగా నిలుచున్నారు]

పెద్ద—మూవల్ల చాలా అపరాధంవచ్చింది. సోమయాజులు తెలివితక్కువచేతచేశాడు. మనమిద్దరమూ బాల్యస్నేహితులమూ బంధువులమూ కాబట్టి నన్నుచూచి కోపంశాంతిపొందించవలెను. (అని దీనముగాఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడు)

శామా—యిలాగంటి బుద్ధిహీనులకు పెత్తనంయివ్వడంమీదే తప్పితం. పెద్దయ్యగారూ! మీరువచ్చి బతిమాలుతూవున్నారు గనుక మాటతీసివెయ్యలేక వొప్పుకున్నాను. (అసిపీటమీదకూరుచున్నాడు)

పెద్ద—మా నీలకంఠ సోమయాజుల పొరబాటుచేత అందరూ వచ్చిన తరువాతకూడా రెండుగంటలు ఆలస్యమయింది. భోజనాలు ప్రొద్దుపోయినందుకు క్షమించవలెను. కొండయ్యా! అవుపోసనాలు పడుతూవున్నారు. నెయ్యివడ్డించు.

వడ్డించువారు (బంతులవెంబడిని దిరుగుచు)-ఘృతం-సూపం-భక్ష్యం.

రాజ—శ్లో॥ మాతానిందతి నాభినందతిపితా భ్రాతా నసంభాషతే
భృత్యఃకుప్యతి నానుగచ్ఛతిసుతః కాంతాచనాలింగతే
అర్థప్రార్థన శంకయా నకురుతేప్యాలాపమాత్రంసుహృత్
తస్మాదర్థముపార్జయ శ్రుణు సఖే చార్థేనసర్వేవశాః.
భోజనకాలే గోవిందనామస్మరణ—గో—వింద.

కొండ—ఆజ్యం—ఆజ్యం—మీకు పంతులుగారు—కొంచెం.

పాప—అల్లాపడబోస్తావేమి? వద్దువద్దంటూవుండగా అతడు అన్నమూ అలాగే పడవేసిపోసినాఁడు. నిష్కారణంగా పారవెయ్యవలెను.

రామ—భక్ష్యం—భక్ష్యం— యీవొక్కటే— యెక్కువయితే అన్నం దిగపెకుదురుగాని లెండి.

రాజ—కొండయ్యా! యీపాటి నేతిఝారీ అక్కడపెట్టి మజ్జిగ పుచ్చుకో.

రామ—మజ్జిగలోకి ప్రసాదం—కొంచెం ప్రసాదం.

కొండ—పెరుగు—పెరుగు—పెరుగు,

రామ—కొంచెంపులుసూ కాటుకంపూ కాని, పెరుగు బహు దివ్యంగావున్నది. వక్కరవ్వ లవణాం తెప్పించు.

కొండ—బుట్టలోది—బుట్టలోది

రాజ—అందరిభోజనాలూ అయినవి లేవవచ్చునా?

పాప—లేవవచ్చును-లెండి-గోవిందా-గో-వింద.

కొండ—లేవకండి. ఇక్కడ రామావధాన్లుగారు యిప్పుడే పెరుగు బాగుందికాదని మజ్జిగ వడ్డించుకుంటూ వున్నారు.

నీల—లోపల బూజంబంతి దివ్యంగా జరిగింది. గుమ్మడికాయ కూర వొంగిలిముక్కలు పంక్తులపొడుగునా వకరివి స్తట్లోనుంచి వకరివి స్తట్లోకి గంతులు వేస్తూవున్నవి.

రామ—నాభోజనం అయింది. లేవవచ్చును.

కొండ—మీరందరూతిన్నగా వీధులోకినడవండి. రామన్ననీళ్ళ బిందె అక్కడపెట్టినాడు.

[భోజనములుచేసి, తాంబూలములుపుచ్చుకొని, వొవరి యిండ్లకు వారుపోయిరి.]

షష్ఠాంకము

---

౧. ప్రదేశము—పట్టణములోని వీధులు.

[నీలకంఠసోమయాజులు, పరమేశ్వరావధానులు, బంధువులును ప్రవేశించుచున్నారు.]

నీల-పరమేశ్వరావధానులూ! ఇప్పటికే పన్నెండుగడియలరాత్రి

అయింది. వూరేగింపని యెంతతొందరపెట్టినా వేగిరం భోజనాలు తెమల్నిచ్చారుకారు. పెద్దయ్యగార్ని రమ్మనిచెప్పి, పెళ్ళికూతురునిద్ర పోతూవుంది కాబోలును లేపు.

పర—వూరేగింపుకుబోగంమేళంవకటివచ్చిందా? చకో రాత్రితో నాలుగ్గడియల పొద్దుపొయ్యేటప్పటికల్లారమ్మనిచెప్పినాను. యిప్పటికి రాలేదు. యిప్పుడేమివూరేగింపు? వూరందరూ గాఢమయిననిద్రలో వుంటారు.

నీల—నీవుపోయిపెళ్లికుమార్తెను లేపు—చాకలిరామిగా! పల్లకీ సిద్ధంచేసి, యిలాయీచుట్టలు వెలిగించమను.

పర—పెద్దయ్యగారూ! మీరు వెళ్ళి పల్లకీలో కూర్చుండండి. పదిలంపెద్దలయినారు. గోడపట్టుకుని మరీరండి—అజ్ఞానమ్మా! పెళ్ళికూతుర్ని లేపినావా?

అజ్ఞా—దాన్నినిద్రలో లేపేటప్పటికి యేడుస్తూ వున్నది. యేమయినాచేతులో పెట్టి వోదార్చమని మావారికివప్పగించివచ్చాను.

పర—బోగంమేళంవచ్చింది. భజంత్రీలు వాయిస్తూవున్నారు. పెద్దయ్యగారు పల్లకీలోకూర్చున్నారు. పెళ్ళికూతురు యింతట్లో యేడుపుమానేటట్టు కనపడలేదు. అజ్ఞానమ్మా! పెళ్ళికుమార్తెను యెత్తుకుతీసుకువచ్చి పల్లకీలో కూర్చుండబెట్టు.

అజ్ఞా—అమ్మాయీ! యేడవకు అదిగో వీధులో బాజాలు వాయిస్తూవున్నారు. చూత్దాంవూరుకో. (అనియెత్తుకుని తీసుకొనివచ్చి పల్లకీలో కూర్చుండబెట్టుచున్నది.)

నీల—ఆకాశాన్ని మేఘంపట్టింది. కొంచెంసేపుచూచి మరీ బయల్దేరవలెను.

పర—యిది వానవచ్చేమబ్బుకాదు. రామిగా! పల్లకీ సాగనియ్యండి. నీలకంఠసోమయాజులుగారూ! పల్లకీముందర యెవ్వరూ లేరు.

మనంవెళ్ళిభోగంమేళండగ్గర వుందాంరండి. ఆడవాళ్ళందరూ పల్లకీ వెనక్కు వచ్చారా?

నీల—ఓసీ! చకోరాక్షీ! "మగవారిని నమ్మరాదమ్మా" అను పదం పాడు.

చకో—మద్దెల తిన్నగా వాయించు—తాళం హంసయాన చేతి కిచ్చి నీవు తిత్తిపట్టు—ఊఁ—మగవా—

నీల—ముందుకునడువు—ఆయింటి కాడ—ఆగు—పాడు.

చకో—మగవారి—మగవారీ—మగవారీనా—

నీల—చాలించు—పయికినడువు.

పర—యిదేమిటి? గాడిదకొడుకులు బాజావాళ్ళు నిలువుమన్న ఝాంసేపటికి నిలిపి భోగంది పాడుతూవున్నంతసేపూగొల్లుమనివాయిస్తూనేవుంటారు; పాటచాలించి భోగంవాళ్ళు నడవడాని కారంభించగానే తామున్నూ బాజాలు మానివేసి, వాళ్ళు మళ్ళీ పాట మొదలుపెట్టగానే యేమీవినపడకుండా తామున్నూ వాయించ మొదలుపెడుతూవున్నారు.

నీల—భోగరాజుగారూ! దయచేస్తారా? వకసారితిరిగివస్తాము.

భోగ—మీరు మేళంతో వూరేగుతారనివిని మీతో రావడానికే ఝామునుంచి వీధిగుమ్మంలో కనిపెట్టుకొనివున్నాను.

పర—మీప్రియురాలు యిక్కడవుండగా మీరు కనిపెట్టుకొనివుండక యెక్కడికివెళుతారు? అది మేళానికి రాకపోయినట్టయితే మీరు యీపాటి దాని యింటికాడ నాలుగునిద్రలు చేసివుందురు.

నీల—నూరపరాజుగారూ! వక్కసారి విజయంచేస్తారా?

నూర—వకస్నేహితుడితో ప్రొద్దుపోయినదాకా మాట్లాడుతూవుండి యింతకుముందే పరున్నాను. నిద్రపట్టేటప్పటికి మీబాజాల

చప్పుడు వినబడి వులిక్కిపడిలేచినాను. మధ్యనిద్రాభంగంవస్తే మళ్ళీ వకపట్టాన్ననిద్రపట్టదు. మీబాజాలచప్పుడువిని మాఆవుబెదిరి కట్టు తెంచుకొని పారిపోయినది. చీకట్లోపోయి దాన్ని వెతికి తీసుకొనిరావలెను. నేనురాను.

నీల—ఊఁ. సాగండి—అక్కడ నిలవబడండి.

చకో—మగవారీ—మగవారీ మగవారీనమ్మా—

పర—సోనుశాస్త్రిగారూ! నాలుగడుగులు మాతో విజయం చేస్తురుగానిరండి.

సోమ—ఈసారికి నన్ను క్షమించవలెను. మాయింట్లోదానికి దేహంలో జబ్బుగావున్నందున నిన్న తెల్లవారినదాకా మాకెవరికీ నిద్రలులేవు. దానికిపట్టకపట్టక యిప్పుడేకొంచెంనిద్రపట్టుచూవున్నది. ఇంతలో మీవూరేగింపుమూలాన్న దాని నిద్రకు భంగంకలగడమే కాకుండా చంటిపిల్లలేచి పోరుపెడుచూవున్నది.

నీల—కొంచెము చినుకులారంభంఅయినవి. — ఎవ్వరో పల్లకీ వెనుక సందడిచేస్తూవున్నారు.

పర—నన అజ్ఞానమ్మకు తేలుకుట్టింది—కాగడా యీలాగు చూపించు—మంత్రగాడు లేడుగదా?

నీల—పెద్ద వర్షంవచ్చింది. పెళ్ళికొడుకున్ను పెళ్ళికూతురున్ను తడిసిపోవుచున్నారు—కాగడావాళ్ళు పరుగెత్తుచున్నారు.

పర—అజ్ఞానమ్మా! నాచెయ్యిపట్టుకుని మెల్లిగారా! చీకటిమూలంగా యేమీకనపడకుండావున్నది. అందరూ ముందుపరుగెత్తిపోయినారు.

అజ్ఞా—నాయనా! యిక నేనుబ్రతుకను. నొప్పిగజ్జల్లోకియెక్కి గొడ్డళ్ళతో వేసినట్లు కాలుబద్దలవుచున్నది. దానికితోడు వర్షపుదెబ్బకూడా మొఖంమీద కొడుచూవున్నది.

పర—కాలుజారిపడ్డాను. నడుము నొప్పిపట్టింది; బట్టలుబురదయి నవి. అజ్ఞానమ్మా! కొంచెంచెయ్యిఆసరాయిచ్చి లేవతియ్యగలవా?

అజ్ఞా—నేను లేవతియ్యలేను. నా బాధచేత నేనుచచ్చిపోతూ వున్నాను. మెల్లిగాలేచి మీరు వెనుకరండి, పడుచూలేచుచూ నేను ముందుకు వెళుచాను. [అని యుద్ధమును నిష్క్రమించుచున్నారు.]

---

౨. ప్రదేశము—పెండ్లికొడుకు వారివీధి.

[పీనుగుల పేరయ్య, నీళ్ళకావళ్ళ కొండయ్య, నీలకంఠ సోమ రాజులు మొదలగువారు ప్రవేశించుచున్నారు]

నీల—పేరయ్యా! నీవు పెళ్ళికొడుకునెత్తుకో, కొండయ్య పెళ్ళి కూతుర్ని యెత్తుకుంచాడు. దండాడింపులో నీశక్తికనపడవలెను.

పేర—తాతగారూ! రండి. నేనుమిమ్మల్ని యెత్తుకుంటాను, పళ్లెంనిండా బుక్కావున్నది. చిన్నపిల్లవాడివలె చల్లవలెను.

కొండ—పెళ్ళికూతురు బుక్కా పొయ్యలేదు. మాయిద్దరి బదులూ నేనేపోస్తూవున్నాను. కాసుకోండి.

పేర—ఏమిరా మోటగాడిదెకొడుకా! పెళ్ళికొడుకు కంట్లోనూ నోట్లోను బుక్కా పోసినావు? మీ పెళ్ళికొమార్తె కంట్లో నేనుమాత్రం పొయ్యలేననుకున్నావా?

కొండ—పెళ్ళికొడుకుకంట్లోగాదు యీసారి నీకంట్లోపోస్తాను. చేతనయితే వక చెయ్యిచూచుకుందాముర.

నీల—ఓరిదున్నపోతులారా! మీరిద్దరూపోట్లాడి పెళ్ళికొడుకను పడదోసినారేమర్రా? పెద్దయ్యగారూ! మీకేమీ దెబ్బతగలలేదుకదా?

పెద్ద—దెబ్బతగులలేదు. మోకాలు కొంచెం కొట్టుకుపోయింది వచ్చి లేవతియ్యండి.

పేర—నీలకంఠసోమయాజులుగారూ! మీరుపొండి. పెళ్ళికొడుకును నేనెత్తుకుంటూవున్నాను - పెద్దయ్యగారూ! బుక్కా అయిపోయింది; బుట్టలో ముగ్గుతెచ్చినాను. మీమీద పోసినందుకు మీరు యీముగ్గు పెళ్ళికూతురి కంట్లోపొయ్యవలెను.

పెద్ద—అయ్యయ్యో! సున్నపుముగ్గు కాదూగదా నాకంట్లో పోసినారు?

కొండ—కాదు కాదు సుద్దముగ్గు.

పేర—వసంతము చిమ్మిరిగొట్టముతో పొయ్యవలెనుగాని చెంబుతో పోస్తారేమి?

కొండ—చేతనైతే మీరుకూడా పొయ్యరాదా? ఈసారి చూడు బిందెతోనే పోస్తాను.

పేర—నీమోటతనమూను. వసంతంలోమునిగి పెద్దయ్యగారు వుక్కిరిబిక్కిరి అవుతున్నారు. వసంతంలో సున్నం యెక్కువపడ్డది కాబోలును ఘాటుగావున్నది. ఇఖపొయ్యకు పొయ్యకు.

పర—విస్సిగాడుపోయి వూరికేకూర్చున్న రామయ్యమీద చెంబుతోవసంతంపోసినాడు, తెల్లబట్టలుపాడయిపోయినందుకుకోపంవచ్చివాడులేచి చేతికొద్దీ వక్కలెంపకాయ కొట్టినాడు. అందుమీదవాళ్ళిద్దరూకలియబడి జుట్టూజుట్టూపట్టుకుని యేప్రకారంగాకొట్టుకుని తిట్టుకుంచూవున్నారోచూచినావా నీలకంఠసోమయాజులూ!

నీల—విస్సిగాడెప్పుడూ బండవాడే. వాడిందాకా నామీద కూడా అపరికారంగానే పోసినాడు.

పర—దానికేమిగాని భోగరాజు బోగందానిబట్ట పట్టుకుని పట్టపగలు సిగ్గులేకుండా ఫదిమందిలోనూ యేప్రకారంగా వసంతంపోసి అల్లరిచేస్తూవున్నాడో ఛూడు.

నీల—ఇలాజరుగుతుందని తెలిసే యివేళ భోగంవాళ్ళందరూ మంచిబట్టలూ నగలూ తీసివేసి సాధారణబట్టలతో వచ్చినారు.

పర—భోగంవాళ్ళను ఆలాచెయ్యడం ఆశ్చర్యంకాదు. మనవాళ్ళు పడుచువాళ్ళు వరుసలని పేరుపెట్టుకుని వయసులోవున్న ఆడవాళ్ళమీదనిర్భయంగాబుక్కానున్నువసంతమున్నూపోస్తూవున్నారు. అన్నమ్మగారి సీతి పరుగెత్తుకొనిపోతుండగా, వెంటబడి తరుముకుని పోయి మొగుడుచూస్తూండగానే పైటచెంగుపట్టుకొని శాస్త్రిగాడు కొప్పుమీదను రొమ్ముమీదనూ బుక్కాపోసి రుద్దుతూవున్నాడు. వాడి పొగరుబోతుతనం చూడు.

నీల—వక్క శాస్త్రిగాడే యేమిటి? దొడ్డినిపడి గంగాళంలోని వసంతం చెంబులతో ముంచుకొని ఆడవాళ్ళూ మొగవాళ్ళూఅనేభేదం లేకుండా పడుచువాళ్ళందరూ పరుగెత్తుతూ వకళ్ళమీదవకళ్ళు పడ బోసుకుంటూవున్నారు. మగవాళ్ళీలాగుచేసినా సరిపోతుందిగాని ఆడవాళ్ళుకూడా మగవాళ్ళతోసమానంగా కేకలు వేస్తూ వాళ్ళమీదపడి పెనుగులాడుతూ అలాగువసంతం దిమ్మరించడం ధర్మమా?

పర—బంధువులయినవాళ్లున్ను పెళ్లివారున్ను ఎలాచేసుకున్నా బాగావుంటుంది. ఏమీసంబంధం లేనివాళ్లందరూవచ్చి యీ ప్రకారంగా వసంతం చల్లుకోవడము యేమిదురాచారము? పడుచువాళ్లు బావగారివరుసా మరదలివరుసా అని చెప్పుకుంటూ హాస్యంపేరు పెట్టుకొనిపాడగుతూవున్నారు.

నీల—వసంతాలాడడం అయింది. నఖశిఖపర్యంతమూ పట్టుకున్న యీబుక్కావదలడానికి మనంపోయి స్నానంచేసివత్తాముదండి.

(అని అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

3. ప్రదేశము—పెండ్లికూఁతువారిలోపలి చావడి.

(అజ్ఞానమ్మ, నీలకంఠసోమయాజులు మొదలగువాఁరు పళ్లెమును పాలచెంబును చేతితోఁబట్టుకొని ప్రవేశించుచున్నారు.)

నీల—అజ్ఞానమ్మా! అప్పగింతలపాట పాడడానికి బాపనమ్మ వచ్చిందే కాదు చూచినావా?

అజ్ఞా—ఆముండ వకనాడైన వేళకువచ్చిపాటపాడియేడిచిందా?

నీల—దాని మొగుడుయెక్కడవున్నాడు? యెప్పుడూ చూడనేలేదు.

అజ్ఞా—వివాహమైన మూణ్నెల్లకో నాలుగునెలలకో మొగుడు కాశీయాత్రవెళ్ళి మళ్ళీరాలేదనీ, అక్కడజీవించివున్నాడనీ చెప్పుచూ వుంచుంది. నేనీవూరికి కాపరానికివచ్చిన నలబయి సంవత్సరాలనుంచీ యీప్రకారంగానే ప్రతిస్థలములోనూ ముత్తైదతనం చేస్తూవున్నది. అతగాడు చచ్చినాడని పెద్దభార్యకొడుకు తద్దినాలు పెడుతూవున్నాడు.

నీల—అదుగో బాపనమ్మ వచ్చింది. ఇఖ వప్పగింతలపాట కానియ్యవచ్చును.

బాప—అజ్ఞానమ్మగారూ! ఆపాలు పళ్లెంలోపొయ్యండి పిల్ల దాన్ని వప్పగింతురుగాని.

అజ్ఞా—(చిన్నమ్మ చెయ్యి పాలలో ముంచి పెండ్లికొమారుని చేతిలోఁబెట్టి) ఇన్నాళ్ళూ పెంచి నిన్ను వక అయ్యపాలు చెయ్యవలసి వచ్చిందిగదా చిన్నమ్మతల్లీ! (అని వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచున్నది.)

నీల—ఏమిటా వెఱ్ఱి? వూరుకో. సమస్తమూ తెలిసివుండీ సంతోష సమయంలో దుఃఖం తెచ్చుకోవచ్చునా?

అజ్ఞా—చిన్నప్పటినుంచీ పెంచి చిన్నదాన్ని వకరిచేతులోపెట్టేటప్పుడు కన్నతల్లికి దుఃఖం యెలాగు ఆగుతుందినాయనా! (అని మఱింత బిగ్గరగా నేడ్చుచున్నది.)

బాప—బంగారుపళ్ళెమున పాలమరపోసి*సీతతల్లీదండ్రిశీఘ్రమునవచ్చి
హస్తకంకణాలఅతివలనుదెచ్చి*అల్లుళ్ళచేతిలోచేయొప్పగించిశశి
పువ్వురాగిడీచేడియులదెచ్చి*శాంతమ్మచేతిలోచేయొప్పగించి బుద్ధు
లెరుగదుమమంచుబుద్ధులేకాని*బుద్ధివచ్చినదాంకాదిద్దూకోరయ్య

నీల—అజ్ఞానమ్మా! ఏమిటా యేడుపు? ఏడుపుదిగమింగి ధైర్యం తెచ్చుకో.

బాప—నీలకంఠ సోమయాజులుగారూ! మీరు వూరుకోండి. ఆవిడె నూాత్రం పిల్లకాన్ని అల్లుడికి వప్పగింత పెట్టలేక విచారిస్తూవున్నదనుకొన్నారా యేమిటి? వప్పగింతల కాలంలో ఆలాలాంచనం జరగవలెను గనుక ఏడుస్తూవున్నది. అది వక విధమైన వేడుకగాని మరేమీ కాదు.

అజ్ఞా—నీలకంఠసోమయాజులుగారూ! అమ్మాయినిమీరువప్పగించుకోండురుగాని రండి. పిల్లది మీపాలైనది దాన్నియెలా చూచుకుంచారో మీ దేభారము.

నీల—చిన్నదానికేమీ లోపంలేదు. ఇటువంటి సమ్మంధం దొరకడం మీదంపతుల అదృష్టము.

బాప—అప్పగింతలయిపోయినవి. నేనుసెలవుపుచ్చుకోంమనా?

(అప్పుడందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సప్తమాంకము

౧ ప్రదేశము:—కామయ్యగారిగది.

[అజ్ఞానమ్మయు, మగడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

కామ—ఏమే! చేతులో డబ్బులేక యిబ్బందిపడవలసివచ్చింది? వివాహసమయమునందు మనం పుచ్చుకున్న వెయ్యిరూపాయలలోమా

నాలుగువందల రూపాయలు మన పుల్లయ్య బదులని పుచ్చుకుని అపహరించినాడు. యిమ్మని అడిగినప్పుడల్లా చేతిలోసొమ్ము లేదంటూ వున్నాడు. తక్కినసొమ్ము పెట్టి వర్తకం చెయ్యబోతే అసలికేదండుగ వచ్చి వెండిచెంబులజోడుకూడా అమ్మివేసినాముకదా?

అజ్ఞా—పెద్దయ్యగారిని మళ్ళీ యేమైనా యిమ్మని అడగండి.

రామ—పెళ్లిఅయిన నాలుగేళ్ళల్లోనూ లక్షసార్లుఅడిగినాను. ఒక్కగవ్వయినా చేతిలోపెట్టినపాపాన్న పోయినాడుకాడు. వాడుపట్టె మలభక్షకుడు. ఎన్నివిధాల అడిగినా ఇయ్యకపోతేనేకాదా ముసలి ముండాకొడుక్కు తగిన ప్రాయశ్చిత్తం చేతామని వెండిచెంబులజోడు నిముషంలో మాయంచేసినాను. అయినా అతను మనమీదమాత్రం అనుమానపడలేదు. ఇతడు యింతకాలం బ్రతుకుతాడనితోస్తే నే నప్పుడు పిల్లదాన్ని యిస్తునా?

అజ్ఞా—జరిగిపోయినదానికివిచారించి చేసేకార్యంయేమీలేదు. ఇకనయినాపెద్దయ్య వేగిరంచస్తేబాగావుండును. పిల్లదియెదిగిడబ్బయి యేళ్ళ ముండాకొడుకుతో కాపురంచేసి యేడుస్తుందాయేమిటి?

రామ—నాకున్నూ అదేవిచారంగావున్నది. పాపిష్టి దేవుడు ముసలివాళ్లకు ఆయువు విశేషంగాపోస్తాడు. మొన్నసీతారామస్వామి వారి కోవిలకు వెళ్ళినప్పుడు పెద్దయ్య వేగిరంపోతే గరుడవాహనం చేయిస్తానని మ్రొక్కుకున్నాను.

అజ్ఞా—అదుగో పెద్దయ్యగారు స్నానానికివస్తూవున్నారు. ఇక మాట్లాడకండి. నేనుపోయి నీళ్ళియవలెను. (అనిలేచిపోవుచున్నది.)

---

౨. ప్రదేశము—పూటకూటియింటిలోని వీధియరుగు.

[పైడిపాటి పాపావధానులును, బంధకవి భానుమూర్తియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పాపా—భానుమూర్తిగారూ! చాపమీద కూర్చోండి.

భాను—వంటచేసిన తలవెంట్రుకలవెధవ యెవ్వరో కాని పాకం దివ్యంగా చేసింది సుమండీ.

పాపా—ఆవిడె వక్క పాకంమాత్రమే కాదు, అన్నీ మీవంటివారి కనుకూలంగా వుండేలాగున నే చేస్తుంది. పెద్దింటిపెద్దయ్యగారని చెప్పకోగా వినలేదా?

భాను—విన్నాను. ఆయన గొప్పభాగ్యవంతుడు కాడా? ఆయన పోయినాడట భార్య యెక్కడవున్నది?

పాపా—మీరిప్పుడు శ్లాఘించిన తలవెండ్రుకలవెధవే పెద్దయ్యగారిభార్యా. ఈవిడె పూర్వంఅటుకులు కొట్టుకుంటూవుండేది. సంహ్వత్సరాన్నుంచి వంటపూటితనం చేసుకుంటూవున్నది.

భాను—పెద్దయ్యగారెంతో భాగ్యవంతులయివుండగా అంత గొప్పవాడి భార్యాకు యిటువంటిగతి యెందుకు సంభవించింది? ఆమెగారిచరిత్ర మొదటినుంచీ చెపుతారా?

పాపా—ఈవిడె పెళ్లినాటికి మూడేళ్ళచిన్నది. పెద్దయ్యగారికప్పటికే అరవయి సంహత్సరాలు వున్నవి. పెళ్ళిఅయిన తరువాత కూడా పదిసంహ్వత్సరాలు బ్రతికినాడు.

భాను—అయ్యో! ఆయనజీవితకాలంలో భార్యయీడేరి అక్కరకు వచ్చిందే కాదా?

పాపా—పెనిమిటి ముసలివాడుగనుక భార్యా వేగిరం అక్కరకు రావాలేనని ప్రతిదినమూ మినపసున్ని మొదలయినవి పెట్టితల్లిదండ్రులు తమకూతుర్ని బలిపిస్తూవుండేవారు. పెళ్లిఅయింది మొదలుకొని అత్తగారూ మామగారూఅల్లుడివద్ద నేచేరినారుగనుక వారుయేమికావాలెనంటే అవల్లా కూతురికి పెడుతూవచ్చేవారు. పెద్దయ్యగారు సంహ్వత్సరానికి పోతారనఁగా చిన్నదిరజస్వలకాకముందే గర్భాధానం జరిగింది. ఆరాత్రిశోభనపుపెళ్లికొడుకు పెళ్లికూతురిమీద చెయ్యయినా

వెయ్యలేదని తలుపుకంతల్లోంచి చూచిన అమ్మలక్కలందరూ చెప్పుకున్నారు.

భాను—తుదకు పెద్దయ్యగారు యీ మెరజస్వలా మహోత్సవం కళ్ళారాచూచి మరీపోయినారా? చూడకుండానే పోయినారా?

పాప—పునస్సంతానం అయిన రెండుమాసాలకల్లాయీ మెసమర్తాడి శక్తివంచన లేకుండా సంతానంకోసంబయటపాటుపడి మొగుణ్ని పున్నామ నరకంలోనుంచి తప్పించడానికే ప్రయత్నం ఆరంభించింది గాని, యేటాయేటా పెళ్ళాంబిడ్డలు కంటూవుండగా కన్నులపండుగా చూచుకుంటూవుండేభాగ్యం పెద్దయ్యగారికి లేకపోవడంచేతనూ పుట్టబోయే సంతానానికి భూమిమీద బ్రతకవలసినయోగం లేకపోవడంచేతనూ కొన్నిమాసాలకు భర్తృవియోగం సంభవించియీ మెకృషి సఫలమయిందికాదు. లోకంలోఅందరికీభార్యాలుపెద్దవాళ్ళయినకొద్ది సంతోషం యెక్కువకావడం సహజమయివుంటూవుండగా, అదియేం గ్రహచారమో కాని పెద్దయ్యగారికిమాత్రం భార్యాకువయసువచ్చిన కొద్దీవిచారం యెక్కువకావడం మొదలుపెట్టింది. ప్రతినిముషమూ భార్యాను విడవకుండా కనిపెట్టుకొనివుండి ఆవిడెను యెవరుయేమన్నా కనిపించుకునివస్తూ యెంతోమోహంతోసంచరిస్తూ వుండేవాడయినా సమర్తాడిన మర్నాటినుంచీభార్యయొక్కనవ్వుమొగంచూచినప్పుడెల్లా తెల్లతెల్లబోతూ,ఆవిడయవ్వనంతలుచుకునిదిగులుపడుతూ, బెంగపెట్టుకుని ఆదినానికాదినం క్షీణించి దేహమంతా పాలిపోయిభార్యయొక్క పరోపకారం చూడలేక లేచిపోయినాడేమో అన్నట్లుగాసాధ్యమయినంత శీఘ్రంగానే పెద్దయ్యగారు యీలోకాన్ని విడిచిపెట్టినారు.

భాను—పెనిమిటి మరణానంతరం యేమిజరిగింది?

పాపా—విభక్తికుటుంబమని చెప్పి చిన్నమ్మమీద కర్తవ్యంపెట్టి దినవారక్రియలు తండ్రి వకరిచేత చేయించినాడు. అదే ప్రకారంగా సమిష్టి కుటుంబం అని జ్ఞాతులుకూడా వేరే వుత్తరక్రియలు జరిగించినారు. ఫదిదినములూ వెళ్ళిపోగా నేజ్ఞాతుల్లో వకడు తమది అవిభక్తకుటుంబం గనుక పెద్దయ్యగారి ఆస్తికంతా తానే కర్తనని వ్యాజ్యం తెచ్చినాడు. వారందరూ విభక్తులయినందుకు సాక్ష్యంగా వాటాల జాబితాను కోర్టులో దాఖలుచేసి చిన్నమ్మతరఫున వక ప్లీడరు వాదంచేసినాడు కాని వాటాల జాబితాలో వ్రాళ్ళు చేసినవాళ్లు వారివద్దలంచం పుచ్చుకుని తిరిగిపోయినారు. వ్యాజ్యం విమర్శకు వచ్చినప్పుడు పాతమునసబుగారు న్యాయం వేలంపాడించి పెద్దపాటమీద కొట్టివెయ్యడానికి నిశ్చయించుకుని వాది పక్షం తీర్పు చెయ్యడానికి సిద్ధమయినాడు. ఇంతలో యీసంగతి తెలిసి ప్రతివాది తనమాన్యంలో వకభాగము మునసపుగారి బంధువుని పేర అమ్మివేసినట్టు దస్తావేజు వ్రాసియిచ్చి వ్యాజ్యం తనపక్షం చేయించుకుంది.

భాను—ఆన్యాయాధికారి పేరు శ్రీధరులు కాదా? ఆయన వుభయపక్షాల వారివద్దనూ కూడా లంచాలు పుచ్చుకుంటూ వుండేవాడని విన్నాను.

పాపా—ఆయనపేరేమో నాకు తెలియదు. మొదటి అక్షరం 'శ్రీ' అనిమాత్రం జ్ఞాపకంవుంది. పేరు యెవరైతేనేమి? ఆన్యాయాధిపతి వ్రాళ్ళు తమవి కావన్న సాక్షులను తప్పుసాక్ష్యం యిచ్చినందుకు దండిస్తానని కోర్టులో పెట్టించి వకదినం వుంచి తలవక్కొంటికి రెండేసి వందలురూపాయల చొప్పున పుచ్చుకొని వదలిపెట్టినాడు. ఆ న్యాయప్రభువు వాది వద్దకూడా కొంతసొమ్ము పుచ్చుకుని ఖర్చులిచ్చుకో నక్కరలేకుండా తీర్పులో వ్రాయడమేకాకుండా ప్రతివాది అనంతరము మాన్యం తనకు చెందేటట్టుగా డిక్లెరేటరీ దావా తెచ్చుకోవచ్చునని కూడ తీర్పులో అవ

కాశం కలుగజేసినాడు. తనసాక్షులు తిరిగిపోయినప్పుడు వ్యాజ్యంవాది పక్షం అవుతుందేమో అని జడిసి, భర్తగారు ఋణాలుచేసినట్టు మరి వకరిచేత వ్యాజ్యం వేయించుకొని ఆబాకీలకుచిన్నమ్మ ఋజువుమోశక దాఖలుచేసింది. తీర్పు కాగానే ఆవాది తీర్పు మొత్తంక్రిందమరికొంత భూమి వేలంవేయించి తనడిక్రీసొమ్ము అసలుఫాయిదాలతో రాబట్టుకొన్నాడు.

భాను—ఆమొతరఫున పనిచేసినందుకు ప్లీడరు యేమిపుచ్చుకున్నాడు?

పాపా—ఆప్లీడరు మంచివయసులో వున్నవాడు. చిన్నమ్మకూడా కొత్తగానేకదా యవ్వనంపొందింది. అతడు రాత్రిభోజనం చెయ్యగానే బయద్దేరిప్రతిదినమున్ను జోరునవర్షంకురుస్తూవున్నామానకుండావచ్చి చిన్నమ్మయిల్లు చేరుతూవుండేవాడు. అటుతరువాత వారిద్దరూపడక యింట్లో ప్రవేశించి తలుపులులోపల గొళ్ళెంపెట్టుకొని నాలుగుఘడియలసేపువుండి వెలపటికివస్తూవుండేవారు. వారు లోపలయేమిచేసుకుంటూ వుండేవారో చూచినవారు యెవ్వరున్ను లేరు కాని వారు వ్యాజ్యంవిషయంలో లోపల రహస్యం మాట్లాడుకుంటూ వుంటారని అడిగిన వారితో ఆమెతల్లీదండ్రీ చెపుతూవచ్చేవారు. వ్యాజ్యంతీర్పు కాక మునుపే చిన్నమ్మకుపుత్రసంతానం కలిగిందని లోకులుమాత్రం చెప్పుకుంటారు. ఆమాటే నిజమయినట్టయితే వకవేళ పుట్టగానే స్వర్గానికి పోయినా కానీ ఆప్రథమపుత్రుడే తప్పకుండా పెద్దయ్యగారినిపున్నామ నరకంనుంచి ముక్తున్ని చేసివుంటాడు. ఈప్రవాదకలిగిన కాలంలోనే చిన్నమ్మయింటికి యెదురుగుండావున్న చెరువుగట్టుమీద చంపబడ్డ అప్పుడుపుట్టిన పురుషశిశువు వకటి కనబడ్డది. ఆశిశువుముఖాన్నిసందేహంలేకుండా చిన్నమ్మముఖంపోలికకూడాకొంచెం కలిగివున్నది.

భాను—వ్యాజ్యం తనపక్షం అయినతరువాత చిన్నమ్మ యేప్రకారంగా ప్రవర్తించింది?

పాపా—వ్యాజ్యంతనపక్షంకాంగానే ప్లీడరుగారిసలహామీద తన తదనంతరంకూడా జ్ఞాతులకు చెందకుండా చెయ్యడంనిమిత్తంమాన్యాలన్నీ అమ్మివేసిచిన్నమ్మరొక్కంచేర్చుకున్నది. ఆమెతల్లిదండ్రులున్ను కూతురుముండా మొయ్యడంవల్ల కలిగిన ఐశ్వర్యం కొంత కాలం అనుభవించి మనమలనూ మనమరాళ్ళనూ చూడకపోయినా కూతురు కడుపుతో వుండడంమాత్రం చాలాసార్లు చూచి సంతోషించే లోకాంతర గతులైనారు.

భాను—తల్లిదండ్రులు పోయేటప్పటికి చిన్నమ్మస్థితి అంతగా చెడి పోలేదు కాబోలును. అటుతరువాత యేమిజరిగింది?

పాపా—పూర్తిగా చెడిపోలేదు. మొట్టమొదట దాము పెళ్ళి చెయ్యకమునుపు యేస్థితిలోవుండేదో ఆస్థితిలో కేమళ్ళీ కుమార్తెను తెచ్చి మరీవారు కాలంచేసినారు. తరువాత చిన్నమ్మ సర్వస్వతంత్రురాలై లోపల వక్కత్తేవుండలేక తరుచుగా వీధిగుమ్మంలో నేవుంటూ చాలా మంది మొగస్నేహహితులను సంపాదించుకుని రాత్రిళ్ళుభయంచేత దబ్బిచ్చిఅయినా యెవరినైనావక్కణ్ని లోపల తనతోకూడాపడుకోవడానికి సహాయం తెచ్చుకుంటూ "పరోపకారార్థమిదంశరీరమ్" అన్న వాక్యాన్ని మరవకుండా ప్రవర్తిస్తూవుండేది. ఈప్రకారం జరుగుతూ వుండగా వకమంత్రవేత్త చిన్నమ్మయింటికి తరుచుగా వస్తూఆవిడకు ధనపిశాచం సోకివున్నదని తెలుసుకుని తన వుపాసనాబలంచేత దాన్ని నేర్పుగావదలించి తన స్వాధీనంచేసుకుని తన దారినిపోయినాడు. ఆ పయిని జీవనం జరగడమే కష్టమయి యీమెఅటుకులుకొట్టుకుంటూ దారిద్ర్యంజన ప్రభావంచేత తెలివితెచ్చుకొనిమునుపటిస్నేహితులకు

తానివ్వడం మానివేసి తానే స్నేహితులవద్ద కొంచెం కొంచెంగా
పుచ్చుకోవడాని కారంభించింది.

భాను—అటుకులవ్యాపారం మానివేసి చిన్నమ్మ యీపూట
కూళ్ళ వ్యాపారం యెందుకారంభించింది?

పాప—తన చీకటివ్యాపారానికిఅటుకులుకొట్టుకోవడంఅంతగా
అనుకూలంగాకనపడకపోవుటచేతనూ, అప్పుడువచ్చే వాళ్ళందరూ వెధ
వలూ యేకాదశీవ్రతాలూ మొదలయినవిచేసే ముసలివాళ్ళూ కావ
డంచేతనూ, తనవృత్తికనుకూలంగావుండే వ్యాపారం యేదని ఆలో
చించి బుద్ధిమంతురాలుగనుక పూటకూటితనానికిమించిందిమరివకటి
లేదని నిముషంలో కనుక్కొని వెంటనేఅన్నప్రదానానికారంభించింది.
ఈనిరతాన్న ప్రదానంచేత ఆమెకీర్తి క్రమక్రమంగా దేశమంతటా
వ్యాపించడంచేత యెంతదూర్నాన్నుంచివచ్చినవారయినాయీవిడను
చూచి వకటిరెండుపూటలయినా అన్నపానాదులచేత తాము తృప్తి
పొందిఆమెనుకూడా సంతుష్టిపొందించి సత్కరించకుండాపోయేవారు
కారు. ఆమెకూడావచ్చినవారినందరినీసమస్తోపచారాలచేతనూగౌరవ
పరిచి, ఎవరితో యెక్కడదే ప్రకారంగాసంభాషణచేసివారిఅభిమతం
తీర్చవలెనో ఆప్రకారంగా జరిగిస్తూ మంచిపేరు తెచ్చుకుంటూ
వున్నది. ఈనిరతాన్నప్రదానాన్నిపట్టి యీమెయిల్లు రాత్రింపగల్లు
సదా సందడిగావుండి కాశీలోవున్న అన్నపూర్ణసత్రాన్నిమించివున్నది.
ఈరెండు దినాలనుంచీ మీరున్నుచూస్తూవున్నారుగదా!

భాను—అవును. చూస్తూవున్నాను. ముడుగులుపెట్టుకుని దినా
నికి పదిసార్లువచ్చి గదిలో గుసగుసలాడి పోతూవుండే బుగ్గమీసాల
బ్రాహ్మడు యెవరు?

పాపా— ఆయనే యిప్పుడుచిన్నమ్మకుమనసుకలిసిన మిత్రుడు. అయినా కానీ యిప్పుడామెకు ధనలక్ష్మిఅంతక ఎకుమాపరమాప్త్రరాలు గనుకఅలక్ష్మితో వచ్చినవారి నెవ్వరినీ అత్యంతప్రియుల్నిగా సంభావించి సంతోషపెట్టకుండా పంపదు. అందుచేత యిప్పుడున్నగదులు చాలకకొత్తగా కొన్నిగదులుకట్టించి యిల్లుపెంపు చేయించవలెనని ప్రయత్నం చేస్తూవున్నది.

భాను—ఆమెయింతటి ప్రసిద్ధిని పొందడానికి విశేషశ్రమను పుచ్చుకుంటూ వుండడముచేత లోకంలో జనసంఖ్యను వృద్ధిచెయ్యడానికి సమర్థురాలుకానట్టు నేను తలుస్తాను.

పాపా—ఇప్పుడామెకు వైద్యులుకూడాఅనేకులు మిత్రులయినారు. అందుచేత వారు తమయావచ్ఛక్తినివినియోగించిఆ మెకుశిశుహత్యలవల్ల దోషంకలుగకుండా పిండాల్ని జీవంరాకముందే గర్భనరకాన్నుంచి తొలగించి భూభారాన్ని తగ్గిస్తూవున్నారు. ఆ కారణంచేత మానుపటివలె తొమ్మిదినెలలకు వకటికాకుండా యిప్పుడు తొమ్మిది నెలలకు మూడువంతున గర్భస్రావాలు జరుగుతూవున్నవి.

భాను-ఇలా జరుగుతూవుంటేప్రజలుహర్షించివూరుకున్నారా? కులంలోనుంచి వెలివెయ్యలేదా?

పాపా—ఆమెయిప్పుడు పదిమందిలోనూ మహాపతివ్రతగా యెంచబడుతూ వున్నది. చుట్టుపట్లయెవరియింటపితృకార్యంవచ్చినా ఆమెనే వంటకు పిలుచుకునిపోయి పితృదేవతలకు గతులునిలువుకుంటూవుంటారు. ఆవిడ సర్వపాపపరిహారార్థంగా మొన్న చేసినలక్షవత్తులవ్రతానికి జరిగిన సంతర్పణలో స్వయంగా వంటచేసినప్పుడు అహితాగ్నులందరూవచ్చి భోజనాలుచేసి పావనులైనారు. అప్పుడు వక్క బ్రాహ్మడు ఆమెచేతిపాకం పుచ్చుకోనన్నందున గ్రామంలోని సభాపతులందరూ చేరి అతణ్ని వెలివేసినారు.

భాను—గ్రామంలోవారు వుపేక్షచేసి వూరకున్నా యిటువంటి పనిచేసి యీమె ప్రజలలో యేప్రకారంగా తలయెత్తుకుని తిరుగుతూ వున్నది?

పాపా—ఆమెకు వచ్చిననీతులు లోకంలో యెవ్వరికీ రావు. పది మందిచేరినప్పుడుతనపతివ్రతాధర్మంతా నేవెయ్యినోళ్ళ మెచ్చుకుంటూ లోకంలోని సంసారస్త్రీలందరూవ్యభిచారంచేత పాడవుతూవున్నారనీ తనమాటలువిని వారిని శిక్షించే నాథుడులేక లోకంచెడిపోతూ వున్నదనీ చెప్పుతూవుంటుంది. పరపురుషుల మొఖమయినా చూడకుండా వుండే పతివ్రతలలోసమేతూ యీమె రంకులు కట్టనివారొకరూ లేరు.

భాను—ఇటువంటి నష్టాలన్నీ తల్లిదండ్రులు డబ్బుకాశపడి కడుపునపుట్టిన బిడ్డలను ముసలివాళ్ళకు కట్టిపెట్టడంచేత కలుగుతూ వున్నది. కన్యాశుల్కం పుచ్చుకునేవార్ని పదిమందీచేరి వెలివేస్తే బహునష్టాలు మానిపోతయి.

పాపా—ఈచెప్పినవిమాత్రమే కావు. దీన్నమ్మసుగుణాలు చెప్ప వలసినవిలక్షలువున్నవి. తమయింటికివస్తూవుండే పురుషులసంఖ్యనానా టికి వృద్ధి అవుతూవున్నందున వారికందరికీ కావలసిన సదుపాయాలు చేసి సమర్థించడానికి వంటరికత్తె కావడంచేత సమర్థురాలుగాక వారి వుపచారంనిమిత్తం కొందర్ని జీతాలకుకుదిర్చి బాగా పనిచెయ్యడానికి దేహపటుత్వంకలిగి పడుచుతనంలోవున్న పనికత్తెలను మాత్రమే యింట్లోవుంచుకున్నది. యిరుగుపొరుగు స్త్రీలకుకూడా వేదాంత ధర్మాలు వుపదేశంచేసి వారిని తనమార్గానికి దింపి పరోపకార పారీణురాళ్ళనుగాను ధనికురాళ్ళనుగాను చేస్తూవున్నది. కాబట్టి యీవీధి స్త్రీలకందరికీ యిప్పుడీమె గురుపీఠము. ఈకలికాలంలో కన్యావిక్రయం మాన్పించడానికి ప్రయత్నంచేసే వారెవరు? పెద్ద లందరూ తమకదిలాభకరమయినపని అనిగ్రహించి యీఆచారాన్ని

వృద్ధిపొందించడానికే చూస్తూవున్నారు. ఇక చిన్నవాళ్ళమాటలు వినేవారెవరు?

భాను—ఈరోజంతా రంకుపురాణంతోనే కాలక్షేపంచేసినాము. నాకీరెండు దినాలనుంచీ యీమెచరిత్ర పూర్తిగా తెలిసింది కాదు. ఇదివరకు భోజనంచేసినందుకు ప్రాయశ్చిత్తంచేసుకుని యీపూటనే మరివకచోట బసచేస్తాను. సెలవు దయచేస్తారా వెళుతాను.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

సమాప్తము.

బాక్సు ముద్రాక్షరశాల, రాజమహేంద్రవరము 1950.

వ్యవహార ధర్మబోధిని.

గ్రంథకర్త:
కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు

ఐదవ కూర్పు.

ప్రకాశకులు,
హితకారిణీసమాజము
రాజమహేంద్రవరము
1950

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

—:o:—

సూర్యనారాయణరావుపంతులు—వాదిప్లీడరు.

శాపిరాజు—ఏజెంటు.

రామయ్య—ప్లీడరు గుమాస్తా.

వీరన్న—కాపు, వాది.

కామావధానులు—ఒకవ్యాజ్యెగాడు.

బడేసాహేబు—జవాను.

సీతాపతిరావు—ప్రతివాది ప్లీడరు.

శేషాచార్యులు—ప్లీడరు గుమాస్తా.

దొరయ్య—ప్రతివాది.

సోమయాజులు, చలపతిరావు, కామరాజునాయుడుగార్లు—ప్లీడర్లు.

భాస్కరరావు—గుమాస్తా.

ఆనందరావు—డిస్ట్రిక్టుకోర్టు గుమాస్తా.

పుల్లయ్య, వెంకయ్య—సాక్షులు.

దానయ్య—మునసబుకోర్టు బేటామీను.

వెంకటరత్నము—కరణము.

సత్తెప్ప—పెత్తనదారు.

గుర్రాజు—మేజస్ట్రీటు గుమాస్తా.

మునసబుగారు, తహస్సీల్దారు, డిప్టిక్ కలక్టరు, గుమాస్తాలు, హెడ్డుకనిస్టేబిలు, కనిస్టేబిలు, డిస్ట్రిక్టుకోర్టు డఫేదారు, జమాదారు, కాపులు, కోమటి, యెఱుకలవాడు.

వ్యవహారధర్మబోధిని.

ప్రథమాంకము

౧. స్థలము—ప్లీడరుయొక్క కచేరీసావిడి.

[ప్లీడరుయొక్క గుమాస్తా మొదలగువారు కూర్చుండియుండఁగా, పల్లెటూరినుండివచ్చిన కాపును అతని యేజెంటును ప్రవేశించుచున్నారు.]

బాపిరాజు (ఏజెంటు)—సూర్యనారాయణరావు పంతులుగారున్నారా?

రామయ్య (గుమస్తా)—ఓహోహో! బాపిరాజుగారా? దయచెయ్యండి. పంతులవారింకా శశిరేఖయింటికాడనుంచి రాలేదు. వచ్చేవేళ అయినది.

బాపి—ఇప్పుడు వేసేఘంటలెన్ని? పంతులుగారు దంతధావనం భోగందానియింట్లోనే చేసివస్తారా? లేక యిక్కడికివచ్చినతరువాత చేసుకుంటారా?

రామ—ఈగడియారప్రకారం యెనిమిదిఘంటలు కావచ్చినది. ఇదివరకు అరఘంట స్లోగా నడుస్తూవున్నది. పంతులుగారు అన్ని అవశిష్టాలూ అక్కడనే తీర్చుకొనివస్తారు. రావడంతోనే మీతో మాట్లాడి మీకార్యం ముందుగా సరఫరాచేసి మరీవకపని చూసుకుంటారు. నావెనుకటి వాలంటరీబాపతు నాలుగణాలూ దయచేశారు కాదుగదా?

బాపి—ఏమోయి వీరన్నా! యింకా నిలుచునేవున్నావా? చెప్పులజోడు కిందవిడిచివచ్చి అలా చాపమీద మూలగా కూర్చో. రామయ్యగారిని యెరుగుదువా? ఈయన పంతులుగారిగుమాస్తా. నీవ్యాజ్యం

లో మంచిపనిచేస్తారు. వ్యాజ్యం గెల్చినతరువాత మంచిబహుమతీ చెయ్యవలెను.

వీరన్న (కాపు)—రామయ్యగారూ! దణ్ణాలండి.

రామ—దీర్ఘాయుష్యమస్తు. శీఘ్రమేవ లాభప్రాప్తిరస్తు.

బాపి—వీరన్నా! పిల్లలమీదిబట్ట కిందికితీసుకొని బాగాచతిగిల పడికూర్చో. యీలాగేనా పెద్దమనుష్యులయింటికి వచ్చినప్పుడు కూర్చోవడం?

రామ—నీవ్యాజ్యం యేపాటిమొత్తం?

వీర—నాకేమీ తెల్దు. బాపిరాజుగారి నడగండి. అన్నీ ఆయనే మనవిచేసుకుంటారు.

రామ—పంతులవారు వస్తున్నట్టున్నారు. మాటలువినబడుతూ వున్నవి.

[ప్లీడరుగారు పదిమంది పార్టీలతోవచ్చి తివాసీమీదకూర్చున్నారు.]

వీర—(నిలువబడి) ప్లీడరుగారు దణ్ణాలండి.

సూర్య—(నఖశిఖపర్యంతము పారజూచి) నీ దేవూరు?

బాపి—ఇతను కేసారంగ్రామపెత్తనదారు. కొంచెం భూసమ్మంధమైన వ్యాజ్యంవుండగా తమదర్శనం చేసుకోవలెనని వచ్చినాడు.

సూర్య—నీవు యెవరిమీదనైనా వ్యాజ్యం వేస్తావా? నీమీద యెవరైనా వ్యాజ్యం వేశారా?

బాపి—ఇతనే అన్నగారిమీద వ్యాజ్యం వెయ్యవలెనని మీకు వకాల్తునామా యివ్వడానికివచ్చినాడు. మీరు ఫీజులోసదుపాయం చేసి ఇతనితరపున బాగా పనిచెయ్యవలెను. (అని చెవిలోరహస్యముగా) వీడు డబ్బుగలవాడు ఫీజు దిట్టముగా మాట్లాడుకోండి.

సూర్య—పనికేమి మీచిత్తంవచ్చినట్లు చేస్తాను—రామయ్యా! వకాల్తునామాత్రాసి అతనిచేత దస్కతుచేయించుకొని నీవున్నూ బాపిరాజుగారున్నూ సాక్షివ్రాళ్లు చెయ్యండి.

రామ—నీయింటిపేరేమి?

వీర—మాయింటిపేరాండి? తవ్వలోళ్లు.

రామ—నీవు యెవరిమీద వ్యాజ్యం వేస్తావో వారిపేరు చెప్పు.

వీర—మాఅన్నగారిమీద.

రామ—కాదోయి. పేరు.

వీర—అతనూ గ్రామానికి పెత్తనదారేనండి. నాజిరాయతీ భూమి—

రామ—అదంతాయెందుకు పేరుచెప్పవోయి.

బాపి—అన్నీ నేనుచెపుతాను వ్రాయండి. అతనిపేరు తవ్వల దొరయ్య, కేసారం గ్రామంలోవున్న పందుంజిరాయతీభూమి ప్రతివాదివద్దనుంచి రాబట్టుకోవడముకు వ్యాజ్యం.

రామ—వీరన్నా! నీవు చదువుకొన్నావా?

వీర—నేను సదుబుకోలేదండి.

బాపి—నీవు వ్రాలుచెయ్యడం నేర్చుకొన్నావుకాదా? ఆకింద వ్రాలుచెయ్యి.

వీర—(అయిదువేళ్లతోనుకలముపట్టుకొని) యిక్కడనే కాదూ?

(అని వకటిబంతి అక్షరములతో "యిరనవ్రలు" అని వ్రాసెను.)

రామ—ఏమోయి! వ్రాలుచెయ్యడానికే కలమంతా శిరా చేసినావు? అయ్యో! వకాల్తునామామీదకూడా శిరాపోసినావా? ఇలాతే; మెత్తకాకితంతో అద్దుతాను.

సూర్య—బాపిరాజుగారూ! దస్తావేజు లేమయినావుంటే రామయ్యచేతికివ్వండి.

బాపి—రామయ్యగారూ! యివి పుచ్చుకోండి. ఇది అన్నగారూ ఇతనూకలిసి వ్రాసుకొన్నదస్తావేజు. ఇది కలెక్టరుగారివద్ద